

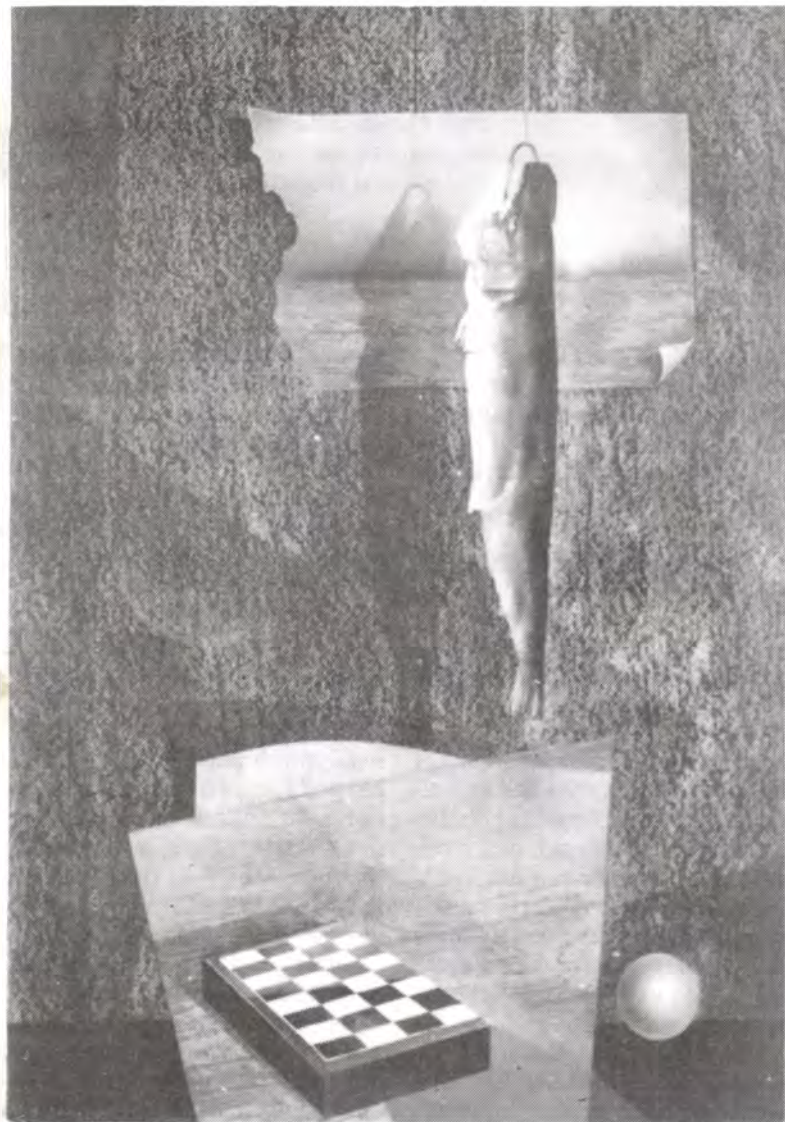
„Röppen a varjú. Hóból a hattyú.”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
X. ÉVFOLYAM 1999/1. (279.) SZÁM — JANUÁR 10.

ára 1500 lej

Alexandru Cristea: Vremir hala

JANCSIK PÁL

Hóból a hattyú

*Szállnak a, lengnek
habpuha pelyhek,
és kavarnak
égen a varjak,
hószínű pelyhek
éjszínű varjak.*

*Károg a varjú.
s mintha a hattyú
tolluja szállna,
csönd ül a tájra.
Röppen a varjú.
Hóból a hattyú.*

1998. november 17-én.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A Vezúv lejtőin 1989—1999

Téli hal

Elképesztő ez az egész: ma déltájban rövid sorállás után élő halat vásároltam. Na persze, a boltban mikor műanyag zacskóba csúsztatták s rácsapták a mérlegre ezt a hármát, miután találmra kivették őket a betonmedencéből, így adták ki a kilót. Az egykilótízet. Legfrissebb hal az élő hal, s annál külön bizonnyíték nincs, hogy mikor megveszed, még él. Az út hazáig jó félóra. Csikorgó tél van, ott lengtettem a cekkert a bokám körül, még egy kenyeret sikerült szerezni hazafele, minden komplikáció nélkül. Az elképesztő az, amibe keveredtünk, keveredtem. Már fél négy és még nem ebédeltem. Pedig az éhség rossz tanácsadó az élők világában. Minden szinten.

Tulajdonképpen nem volt szívem, ha már éltek még. Vagyis hát vízbe tettem őket, és feléledtek. A konyha ablakán jégvirágok szűrik a fényt. Korán villanyt kellett gyújtani. Ülök a táll előtt és három hal életében eljátszom a gondviselést. Hamar érzékenyedik az ember az ilyesmi láttán. Válsággal lázba jön benne a jószág. Mert hatalmában van az is. Gyönyörködés közben majdnem elszundított, mint bölcső előtt virrasztó apa.

Öt óra húsz. Még nagyobb táll, langyos víz, grízét szórunk

bele, bizonyára ki vannak éhezve. Elnézem, ahogy vergődnek, élednek, élnek újra, mégis. Dolgoznak az uszonyok, bár nincs nagy kifutási lehetőség, tulajdonképpen egymás mellett, helyben lebegnek, mint valami ügyes kis kékesszürke tengeralattjárók, játékszerek, melyeket azért felhúzni sem kell, működnek maguktól.

Szép ez, vagy hülyeség, mindenképpen valami nagyobb, tágabb nyilvánul meg ilyenkor. Az élet iránt mindig is meglévő, feláradó, kinyíló babonás tisztelt, amit legbelül a hóhér is érez. Én sem teszek vegetáriánusi fogadalmat, mikor bekattan, hogy lám, minden milyen emberivé válik, ha egy jókora pikkelyvarkó konyhakész helyett így, efféle módon közelítünk a mindennapi táplálékhoz. Amíg normálisan viselkedünk, minden banálisan megnyugtató. Megengedi a következő mozdulatot, műveletet. Sőt biztat: nos, tudod te jól, csak előre, rajta! Ebből lesz a finom...

Hát persze. Ehelyett afelé kanyarodik el a szemlélet, hogy persze milyen kegyetlen dolog: milyen ideiglenes ügyis az egész, fogság, börtön ez továbbra is. Mi több: siralomház. Mert ha csak el nem megy egészen az eszem, vagy nem jön hirtelen egy emeletig érő árvíz, nem kétséges a dolog kimenetele: a kifogottból szabad hal nem lesz többé. Az ekkorákat pedig nem

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Király László: A szerelem évadai
- Új magyar könyvesbolt Kolozsváron
- Csiki László: Ujjgyakorlat
- Jancsó Miklós: A mellőzött
- Lászlóffy Csaba: Látogatók
- Hatvanesztendő a MAGYAR NEMZET
- Gaal György: A 125 éves egyetem évkönyve
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtanul kézbesítjük a HELIKON-t

1

KIRÁLY LÁSZLÓ

A szerelem évadai

avagy

A Csomolungma bár

Mottók:

1. Nem gondolkodom — mégis vagyok.

2. Ördögmundéros angyalok.

Fűvek lesznek, vérrögök.

Angyalmundéros ördögök.

3. Mi mindenütt otthon vagyunk.

Mi mindig haza megyünk.

(Józan Miklós püspök strfelirata)

I.

Add nekem lelked a szíved
imádott pitvarod kamrád
vágym a nyeregből kivét
oly régen vágyakoztam rád

II.

Lovagok rénes tundrán
oroszlános mezőkön

cipelem rémes urnám
ne vegye senki zókon

III.

Ringásod most is hat rám
megelégednék eggyel
szakadt gatyás úrhatnám
oroszt imádó lengyel

IV.

Balkáni szót németnek hittem
omlik felhőim lenge vára
jósántából ki lenne itten
balga Ernestó Ché Guevara

V.

Nemzeti kincs a másik
körülnyalt címerállat
hatalmasokkal vadászik
s hátába sörétet várhat

VI.

Egyből csikorgó jég jön az észre
szívéinket valahogy hoznánk össze
csend van a Holdon feledésben
hallgatag küldemény robban és nem

VII.

Elmegyek csont-bőr balga vince'
csöngeteg ajtók rejtett kincse
kapzsi szerelem szerteszét mállik
süllyedő párok nyakig vállig

VIII.

Egyedül táncoló fura asztal
magában toporgó nem marasztal
régi tudomány örökké való
kiköthetetlen ingó hajó

IX.

Zászlaját bontja bős lobogóját
nem állják útját robbanó bóják
lángban ringatja tengeri áram
matrózai a Csomolungma bárban

X.

Végül hortobágyi hidakon ketten
vagy Dar-es-Salaam-i útközetben
magyarosan mert az sem kutya
középpajrópai retyerutya

1998. november 23.

Téli hal

>>>>> folytatás az 1. oldalról

szokás akváriumban tartani. Legfennebb a tengerészeti és óceanográfiai múzeumban.

Ok hárman pedig mindezzel mit sem törődve, élnek. Ez felbátorít, hogy rágyútsak és rövid, lehetetlen sétát tegyek a tál körül. Bele is rúgok véletlenül, odakapok, de a kondulás csak szép hullámgűrűket támaszt. Süldő halak. Már elszemtelenedve pancsolják ki a vizet, nekifeledkezve fickándoznak. Bár lehet, ez sem játék, csak a fuldoklásból való megtérés koreográfiája, az éledés tünetegyütteséhez tartozik. A börtönökben ilyenkor van a sétaidő. Talán minden rab belső, biológiai órája csörren meg követelőzve. Ki tudja! ki tudja mióta, foglyok. Lehet, már fogságban születtek, csak ösztönükben vágnak a nagyobb, a végtelen víztömeg irányába. Azt hiszem, Dosztojevszkij ír le már börtönben született utódokat, gyermekeket. Az etika elméleti házfeladatai közt szerepelhet: hány nemzedék, melyik élőlényél a hányadik tompul el végleg a szabadság igénye iránt?

Némi vesződések árán felszabadul a mosóteknő. Még nagyobb edény, nagyobb villanykörte; aztán közelebb velük a fényhez. Szemüveg. Nagyító. Szakkönyv. Ember és hal viszonya bizonyára régen szakosodott: a hal és szakács, avagy a hal és a tudós találkozásaira redukálódott pár ezer éve a dolog. A szentimentális civil esete a legritkább átmenet típusa lehet ennek láthatatlan statisztikájában. Ilyen nincs is. Nincs rá idő. Az embernek nem

telik rá, a hálnak telne. Most nekem is telik. Pedig honnan is van időm szemügyre venni, hogy milyen pompás példányai a természetnek, levenni a lexikont, meghatározót tanulmányozni és tanulni. Mihez? Hiszen emberi szemmel a normális szempont táplálék gyanánt időz el különböző értékmutatóik felett. Egy karéj zsíroskenyérlet rácsálva én szemlélem őket, már meg sem képzik előttem sem a hallevés, sem a máléliszttbe forgatott sült-hal lehetősége. Kigyógyulva vagy valaminek a hipnózisától elbambulva nézem el így őket órák óta. Akárha az utolsó emberpéldányt valami, ami ilyen végzetesen hatalmába tudja keríteni valaha s majd így elnézegeti, mielőtt felfalja. Vagy preparálja. Beszámolni harminckettő a tizediken fényévré innen az érdekes szerzeményről. A fogásról. Igen, szinte minden, még a felhasználható ígék is a halászatra utalnak; persze ez a mi földi gyakorlataunk, az élővilágban kialakult szupremáciánk, sőt imperializmusunk hibája.

Vendég jön este nyolckor, annak mutatom. Hajlandó velem játszani. Igenis játszotunk, anélkül, hogy átéreznénk, milyen félelmetes ez. Élő az élővel. Fogságot. Melynek tétje élet-halál. Ha holnap is még így állnak a dolgok, mikor a gyermeket hozzák, Ferike majd ujjongani fog, lehet, megszeppen, ünnepélyesen ravasz képet vág attól függően, ahogy a felnőttek nógatják vagy tiltják, aztán odanyúl. Próbálkozik. Megpróbálkozik valamivel. Valami kézenfekvővel. Játék? Állatkínzás? Te jó ég, ez mind az ember. Kipróbál valamit összes alkalmi találkozásain a vi-

lág élő és holt részével.

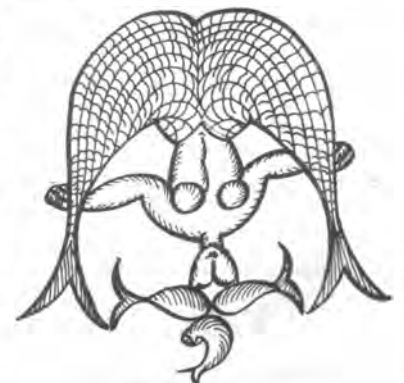
Szegények, milyen szerencsések, hogy ilyen jó helyre pottyantak, mondja nem minden ironiánélkül barátom, és tettetett tapintattal lábujjhegyen hagyja el vendenceim hálósobáját. Nagy szerencse érte őket, suttogja, óriási! Mint egyes néger rabszolgáké Tamás bátya idején, ha a jobblelkű ültetvényes kunyhójában hozta őket világra az anyjuk.

Tényleg, most mi lesz? Holnap mégis megesszük őket? Ha nem holnap, holnapután... Két éve nem láttunk friss halat a boltokban. Még a húsnál is ritkább. Sorstársaik jól megsült uszonyai, szálkái estére már mind a kukában voltak. Olajban sült hal szaga vegyül a blokknegyed felett a holdas éj párájába. Időváltozás lesz: sajog az etika Akhilleszsarka.

Itt egyelőre az élet iránti kezdetetlen tisztelet háttérbe szorít midnen sanda "ugyant", kajánságot, cinizmust. A tragédia mégis bekövetkezik. Szomorú, de törvényszerű, hogy az öngyilkos megússza azt, ami jön. Egy félórás szünetben, a sötét konyhában valahogy kiveti magát a padlóra, kiszenved. A bátrabb vagy a butább. Mert mit lehet tudni, mi jön. Hányszor a vérpád lépcsőjén érte utol lihegve az elítéltet a fehérkeszkenőt lengető kegyelem. Akkor minek elébe menni, elsietni. Mindig nyitva a kontraszelekció lehetősége, akár csak az ad absurdum vitt humánum csapdáinak fogazata. Tényleg: a büszkébb vagy az ostobább nem tudott alkalmazkodni a felkínált új, de különös, nyomorúságos, de meglehetősen körülményhez, mely az átvészeléshez esetleg elegendő lett volna? Saj-

nos az ösztönök valószínűleg csak a jelenidőt ismerik.

Éjjel van, éjjel egy, hajnali négy, ketten még mindig élnek. Tántorognak a kimerültségtől, vagy az álmoságtól, a reménytelenségtől? "Állva alusznak", farkakat, uszonyokat mozgatnak, de szófogadóan átvészelnék. Kinek is, minek is fogadnak szót ilyenkor utolsó éjszakán az elítéltek, halálraszántak? Két egyszerű származású, földi hal, akik akárhogyis, most is a vízben élnek, mindennek ellenére, mint hal a vízben; különben is, ha akkor nem töltöm rájuk a vizet, most ott lennének, a hűtőszekrényben, mint 8-12 órás hullák a morgóban. Mivel annyira emberi minden, amit végig lehet gondolni, amit gondolni lehet, nemcsak az értelme, a szimbolikája, a tényle is annyira emberi a létnek, ez a halvásárlás, úgy látszik, csak engem tett vigasztalanná. Félálomban sem oldódik ki a görcs. Azt álmodom, hogy a furcsa rekordok angol lexikonában végre megtalállok egy adatot: a pisztórángótost eddig ötszázharmincháromezer negyven muzsikuss adta elő... ebből kétszáztizethétezer három szzenvedélyes horgász volt... százkilencvenhétezer hat utálta a halat...

ADRIAN MARINO Gaudeamus

Régi emlékek és régi munkatársi viszony fűz a Kriterion Kiadóhoz. A szó valódi értelmében vett kartársi együttműködés, amelyről teljességgel idegen bármiféle „diszkrimináció”. Megemlíteném, hogy 1974-ben először írtam Miliusz József Város a ködben című regényének román fordításához. 1979-ben két kolozsvári író, Kántor Lajos és Dávid Gyula fordításában jelent meg a Bevezetés az irodalomkritikába című munkám. Majd 1993-ban Köllő Károly könyvéhez (Confluențe literare. Studii de literatură comparată româno-maghiara) írtam bevezetőt. A cím és az alcím szerintem jelkép értékű, mert az összehasonlító irodalom híd az irodalmak között. A kölcsönös megértést, a közeledést segíti, túllép a beszűkítő elszigetelődésen. Következésképpen az irodalomtudomány ezen ága bizonyítja, hogy egyetlen Irodalomhoz, a nagy betűvel írottához tartozik a világ minden irodalmának minden nagy műve. Ez az, amit világirodalomnak szokás nevezni.

A Kriterion Könyvkiadó és a Gaudeamus könyvesbolt tevékenységét éppen ilyen irányba látom felívelni. Természetesen — és elsősorban — a Romániában megjelenő magyar írásműveket fogja forgalmazni, de a magyarországiakat is. Az irodalomnak megvan az a jó tulajdonsága, hogy nem „eltörli”, hanem átlépi a mesterséges határokat és akadályokat, elhalad fölöttük. Az irodalom egyesít, nem elválaszt. Az a műszer, amelyik a kultúrákat a világirodalom közös, nagy értékeinek mércéje szerint közelíti és együttműködésre sarkallja. Alavetően fontos, hogy a XX. század végén a nemzeti és egyetemes közötti egyensúlyt és az eredményre vezető szintetizáló képletet megtaláljuk.

A magyar irodalom a jellegzetesen magyar kultúra része. A jellegzetességet kétségkívül védeni, művelni és fejleszteni kell. De az együttműködés és

egyetemesség, a minden irodalom felé való nyitás szellemében. És a történelmi körülmények folytán a román irodalmi kapcsolatokról és barátságokról, főleg az erdélyiektől nem lehet eltekinteni —, egyébként ettől soha nem is tekintettek el. Emlékezzünk Octavian Goga, Ady és mások példájára.

A Kriterion Kiadó eleve multikulturális intézmény volt, ma is az, és a jövőben is az lesz. De ne felejtsük, hogy Kolozsváron volt, illetve van még két multikulturális kiadó, a Dacia (magyar és német nyelvű könyveket ad ki, jelenlegi igazgatója Radu Mareș), és nemrég kezdte működését az EFES (Editura Fundației pentru Studii Europene — Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója, vezető Ovidiu Pecican), angol és magyar nyelvű szakkiadványokat jelentet meg, magyar szerzők munkáit is. Alkalmam volt ismertetni néhány kiadványukat.

A Gaudeamus könyvesboltnak tehát szilárd az alapja, lehetőségei kitűnőek, kulturális küzdőkedve töretlen, s mindez csak öregbíti hírnevét, megnyeri a vérbeli értelmiségi rokonszenvét — tartozzék bármelyik nemzetiséghez. A vérbeli értelmiségi nem lehet sovén, akármelyik etnikumhoz tartozzék is. Az új, Gaudeamus könyvesboltnak azt kívánom, hogy legyen a kolozsvári magyar kultúra gyűjtőpontja, amelyben tág horizontok kiválasztott értékei találkoznak. Az irodalomtörténet meggyőzően bizonyítja: csakis a valódi, eredeti, erős egyéniséget sugárzó művek maradnak fenn — függetlenül attól, hogy milyen nyelven íródtak. Az európai és közép-európai szellemben működő Kriterion Kiadó és a Gaudeamus könyvesbolt — efelől semmi kétségem — ezt fogja bizonyítani. Elsőrendű feladata az lesz, hogy a magyar, de az Erdélyben születő minden más irodalmat támogassa és terjesztesse. Kívánom, hogy sikerrel játssza történelmi szerepét, gazdagítva a román-magyar kulturális kapcsolatokat is.

HORVÁTH ANDOR Mert övük a könyveknek országja

Ha a Kriterion Kiadó egész történetére ráillő jelképes példát keresek, címek százai között az első helyen az Erdélyi Szótörténeti Tár jelenik meg előttem. Olyan, amilyen a Kiadó volt és maradt: lehetetlen, nagyszerű, szeretettől övezett vállalkozás. Egy vérbeli tudós életműve, de nem egyetlen életre, hanem szinte generációkra szabott munka — álom és fegyelmezett tudomány, amely dicsőséget hozott első szerzőjére éppúgy, mint a terv kivitelezőire és gondos folytatóira. Az anyanyelv emlékműve: költészet, próza és tudomány egyszerre, mindenekelőtt pedig szavaink kultusza és kultúrája. Mint századok óta épülő otthon, amely védelmez bennünket, de maga is gondozásra szorul, s amely nem elválaszt másoktól, hanem összeköt velük.

Az intézményeket emberek teremtik, de azután az intézmények maguk is embert teremtenek. Akik a Kriteriont létrehozták, és akik viharos, torokszorogató időkben is életben tartották, nem egyszerűen könyveket segítettek világra jönni, hanem — bocsánatos túlzással mondom — új emberiséget képzeltek maguk köré, ide, Erdélybe és a tágas Kárpát-medencébe. A magyar nyelv mellett románul, németül, szerbül, törökül, ukránul, jiddis nyelven megszólaló versek, történetek, értekezések világát, a soknyelvűségben összetartozó kultúra, az egymás értékeire érzékeny nemzeti irodalmak művelt közönségének világát. Programjában a kisebbségi ethosz szövegkezelte az univerzalizmus filozófiájával, hiszen közvetítést vállalt, a szellemi kíváncsiság kölcsönösségét hirdette és igényelte, de azzal a meggyőződéssel, hogy a gondolat és a szép szó egyetemességében minden alkotót, minden nyelvet, minden kultúrát egyenlő jogok illetnek meg. Volt ebben a programban a korral szembeni tiltakozó ellenállás, és volt szelíd utópia is: mindkettő a kultúra értékeit kínálta támaszul a létben és hagyományaiban előbb csak mellőzött, majd egyre inkább vitatott, szorongatott közösségnek.

Változtak az idők, fordult a történelem kereke, de a Kriterion maradt, és reményeink szerint fenn is marad még sokáig. Ha a korábbi évtizedekben több intézményünkhöz hasonlóan a küzdelmes túlélés szolgálatában állott, jövőjére nézve az lehet talán a legszebb kívánságunk, hogy váljék mindannyiunk számára a szabadságát visszanyert szellemi élet eleven, sikeres, elismert műhelyvé. Ám hogyha 1990 előtt a megtartó erő a Kiadó felől sugárzott a közösség irányába, a szerepek mára alighanem felerősödtek, és ezután a közönségnek kell megtartó erejével éltetni a Kiadót. A szerzők és a munkatársak azon szűkebb körének, amely a születendő művekkel teszi ország-világ előtt nyilvánvalóvá, hogy nemcsak fogyasztói vagyunk az irodalomnak, hanem ott a helyünk a szellemi művek teremtésének magyar és európai térképén. Annak a tágabb értelmiségi körnek, amely közvetlen címzettje e műveknek, s amely a maga pártolói, igazolói érdeklődésével nem pusztán vásárló közönsége a Kiadónak, hanem letéteményese az anyanyelvi kultúra megőrzésének. Ahogy van költői elhivatottság, ugyanúgy van olvasói elhivatottság is, s a jelek szerint olyan korban élünk, amikor ez a második válsággal küzd. Visszatárlni a könyvhöz, és visszavezetni hozzá a holnapi olásokat — ez a következő nemzedékek egyik legértelmesebb feladata.

Története kezdetén a Kriterion olyan sikerrel lepte meg a világot, amelyre mindmáig büszke lehet. Az *Anyám könnyű álmot ígér* Sütő Andrása ezzel a könyvével először vált századok írójává, a tudatokat ébresztő szellemi élménnyé. A század későbbi könyvben ott van az álom egy-egy újabb lapja — a saját életünkből sarjadt művészet. Ennek az álomnak lesz ezután otthona ez a könyvesbolt. Kívánom, hogy hosszú életű legyen és nyereséges a szó kereskedelmi értelmében éppúgy, mint ama másokban, amely nem a könyvelésre tartozik, hanem egy annál magasabb számvetésre. S ha már névadói a Gaudeamus szót választották, az ismert sort parafrázálva kívánom: Éljenek a szerzők, a szerkesztők és az olvasók, mert övük a könyveknek országa!

A Kriterion könyvesbolt megnyitóján, Kolozsváron 1998. december 3-án elhangzott szövegek

CSIKI LÁSZLÓ

Ujjgyakorlat

Fél évvel azelőtt, hogy Rudolf Inceptoris első ízben jött koncertezni Pestre, az összes zenebolond ingyenjegyért kezdett kuncsorogni, és az összes sznobnak megvizsgatott a kecskebőr bukszája. Akárcsak őket, engem is inkább a zongorista személye és hírneve érdekelt, semmint a zenéje. Jó húsz évvel ezelőtt, amikor a Mestert még Lakatos Rudinak hívták, mellette csépeltem a dobot egy vidéki étteremben, és most se hittem, hogy nagyobb lelkesedéssel veri a billentyűket, mint akkor ott, a gyertyafényes füstben. Úgyhogy nyugodt lélekkel rámostam ki a budai villát, amíg a tulajdonosok oldalvást bámulták őt a hangversenyteremben. Keresgéltem, válogattam a fiókokban, és én is Rudolf Inceptoris zongorajátékát hallgattam a rádióból. Meglepett, hogy mégiscsak mámorosabban seper végig a billentyűkön, mint mulékony ifjúkorunkban. Reméltem pedig, hogy ő is unja már a szakmáját, akárcsak én. De ő csak zenélt. A csalódással elegy csodálat nem gátolt abban, hogy minden értékes apró tárgyat, papírt a táskámba rakjak a félhomályos, idegen lakásban. Még ajzott is a jétéka: ha te úgy, én is úgy! Mindent bele! Aradt közben a zongoraverseny hangja.

Az lenne az igazi, morfondíroztam, ha Rudolf Inceptorist magát rabolnám ki, a szállodaszobáját legalább. Akkor ismét nagyon együtt volnánk mi ketten, ahogy mondani szokás. Mi ketten, vénülő virtuózok. Ezt kapd ki!

Mindent csak loptam, semmi nem az enyém, mondta másnap Rudolf Inceptoris, amikor mégiscsak felkerestem. Az összes billentést, minden kéztartást tanultam, ellestem valakitől. Én nagyon szegény vagyok, öcsi! Akár egy börtönből frissen szabadult rabló. Az sincs, aki befogadna.

Ültem vele szemben a barnára pácolt üveges asztalnál, a szálloda előcsarnokában, és ha nem boldogított is, megnyugtattott a vallomása. Hogy még mindig egyformák vagyunk, noha nem azonosak húsz évvel ezelőtti önmagunkkal. Más szinten, mondhatná valaki, más szinten persze, de azért ugyanúgy. Én is mondhatnék neki hasonlókat. Hátra is dőltem a karszékekben, próbálgattam magamban a mesémet. Én ültem a kijáratnál szemben, néztem a keményfa ajtót, mert azért esetleg engem is felismerhetnének, akárcsak őt, a nyilvánosság viszont mégsem ugyanazt jelenti kettőnknek. Nekem nemcsak az alkotói kételyeimet kellett eltítkolnom, hanem a szereplésemet is. Ezt kapd ki!

Ültem, leskelődtem és morfondíroztam ott, talán egy kissé még önelégülten is, amikor két dolog jutott eszembe egyszerre. Hogy azért ennyire őszinte hozzám ez a Rudi, mert nincs más, akinek elmondhatná a nyomorúságát. Lebecsülés-számba ment a bizalma, én voltam jobb híján az a balek, aki ha továbbadná is a vallomását,

senki nem hinne neki. Tudta ez, hogy már csak azért sem fecseghetnék, mert ahhoz fel kellene fednem magamat. Egy senki voltam ott éppen, nemcsak titkos, hanem nemlétező személy. A másik gondolatom végén ugyanoda értem, ugyanahhoz, önmagamhoz, a jelentéktelenségemhez. Vagyishát, úgy érezhette a művész úr, megtisztel a vallomásával, és hazudott is talán, hogy a kedvemben járjon. Tartotta annyira magát, hogy esendőnek is mutatkozhatott. Nekem viszont még nála is kisebbnek kellett lennem, hogy azért az ő nagysága is kitessék. Efféle vallomást csakis egy nagy ember engedhet meg magának. Egy senki előtt, persze. A Times riportérének soha nem mondott volna ilyeneket. Nekem meg hálásnak is kellett volna lennem, cserébe a bizalmáért.

Nem is feleltem egyebet, mint hogy én állom a ceppet, és fizetem is a sznobok pénzéből. Na, ezt kapd ki!

Szép, kifinomult arca volt közben, mint ki tudatosan öregszik, kiműveli, gondolzza a vonásait. Időtállónak hatott, akár egy rövid, törekeny zenemű. Nem is hagytam tovább beszélni, nehogy elrontsa magát. Minden vallomás szemérmetlen, de az övé egyenesen obszcén volt, mert nem illett hozzá. Ő viszont tovább próbálkozott, s az erősködésétől már-már úgy látszott, komolyan gondolja, mi több, valóban őszinte akar lenni, nem csak nekem játszik. Az őszinteség pedig tragikus. Természetes is lehetne, de tragikus. Szembesül az ember önmagával, ahogy mondani szokás, és ezt még nézi is valaki idegen. A tetejébe, ha egy előadóművész, aki mindig másokat követ, találkozik önmagával, és rádöbben, hogy ő nem Beethoven... Hát még, ha nem is Lakatos Rudi! Készít akkor magának egy szép, kiművelt arcot, és nyakkendőt köt alá. Meg leül egy rablóval lelki életet élni! Azt képzele, az élet mélységeibe pillant be ilyenkor, s még bátornak is érezheti magát. Amikor aztán visszaretten a látványtól, mely többnyire kisszerű és koszos, a helyére billen, elnyugszik a magas parton, és akár jótékonykodhat is onnan, esetleg leköpköd. Ő a jótékonykodást választotta, és megalázott vele.

Kizongoráztam magam, öcsi, mondta Rudolf Inceptoris. Nincs bennem semmi. De éppen ettől vagyok egyre jobb. Nem vagyok benne a műben, érted? Mondhatnám, a mű nem egyéb, csak technikai feladvány, mondta. Rálátok. Akár egy lebombáznivaló városra. Kiválasztom a célpontokat, vigyázok, hogyan fordulok rájuk, elegáns legyen a kanyar meg a lecsapás. Magasban vagyok, és gyilkos vagyok, érted? Ezek meg tapsolnak hozzá. Ha ők maguk vennék egyszer a bátorságot, hogy kivégezzenek egy Csajkovszkijt, egy Mozartot — legalább el lenne foglalva a kezük, nem tapsolnának.

Te legalább becsületesen rabolsz, mondta. Magadat legalábbis nem csapod be. Rablás ez, semmi más. Szakma. Én meg a kezemmel járok a mások zsenije nyomában, akár egy zsebtolvaj. Az eszem, a lel-

kem amúgy sem éri fel őket. Akkor meg miért gyötrődjem? Nyugodt vagyok, de halálosan nyugodt, ahogy mondani szokás. Na, persze ezek a tapsoncok is hibásak. Azt mondják, amikor a szemük látára, a fülük hallatára meglopok másokat: művész vagy! És pénzt is szerzek, akárcsak te... Olyan zene kéne, amelyet nem bízunk idegen személyre, tehát el sem hangzik. Csak maga a zene az, semmi más. De ezek a zsenik is: provokálnak engem, nem bírják magukban tartani a zenéjüket! Mint aki mesebeli kastélyt örökölt, és idegenforgalmi látványosságot csinál belőle...

Sejtettem már akkor, mit akar, de nem szóltam. Túl perverznek hatott az ötlete, noha logikusan következett a tetszelgő vallomásából. Kíváncsi voltam ugyanakkor, miképpen győz meg, győzi le magát, hogyan lépi át a kínos és kényelmes erkölcsi határait, amelyeket nyilván mások vontak köréje. Hogy mire jó a műveltség, ha nem hogy igazolja a tévedéseit, a bűneit? Hogyan talál vissza az izzadós Lakatos Rudihoz, hogy úgy mondjam, aki kiissza a mások bárpulton felejtett italát? Hogyan hatol be, zongoraszóval vagy sperhaknival idegenek életébe? És éppen ő volt az az idegen, az a másik; még ezt is tudtam. Elégge nagy marhaságot talált ki, vagyis művészkedett. Túl volt ez már minden, kivéve a konvenciókat.

Mielőtt átlépte a másik, az eredeti, az országhatárt, innen volt még az életén, a jó kis meleg szarban. Nem holmi példakép életét akarta élni, az szent. Ha megpróbálja bemesélni, hogy a művészete érdekében lécelt le, szembekacagom. De meg sem próbálta. A példakép itt akkor is csak valami menő cigányprímás lehetett volna, és el tudta képzelni az ember, hogy azt egyszer majd utoléri, még túl is szárnyalja. Nagyobb háza lesz és több aranygyűrűje, több vendég küld neki konyakot éjfél után, és a hátsó irodában eggyel több csajt dug meg két zongoraszám között. Azt sem hiszem viszont, hogy Münchenben vagy San Franciscóban forróbbak a puncik, mint errefelé. De erre nem akartam rákérdezni, és nem is csak a tolakodó bizalmaskodás, a haverkedés látszatának kerülése miatt. Hanem mert akkor azt kérdeztem volna ezzel valójában, hogy mért ment el. És ennyi év távlatából ő sem felelhetett volna mást, mint én egy rendőrnymozónak, akinek már szakmája szerint is hazudik az ember.

Na, mindegy, itt álltunk mindketten pályánk csúcán, ahogyan mondani szokás, feltéve, hogy ez azt jelenti: egyszer sem buktunk le időközben, és nagyobb házban lakunk, mint egy cigányprímás. Ő még némi világhírré is szert tett, már ha világhíren húsz ország koncertközönségének véleményét értjük, bőven számolva is tízezer embert, aki a tetejébe hetente változtatja a véleményét és hódolatának tárgyát. Bárzongorista karrierje folyamán, vidéki kocsmákban is találkozhat ennyivel az ember. A különbség talán csak annyi, hogy húsz ország műértőinek megfelelni

akarva, az ember kénytelen-kelletlen kifinomul, a hosszú helybenülés meg eldurvítja. Rudolf Institutoris önmagára veszélyesen kiművelve ült velem szemközt, olyan volt, mint egy lehúzóskép, amelyet letéptek ragacos papírjáról és egy kórházajtó üvegére ragasztottak. Látszik mögötte minden nyomorúság és nyugdíjra jogosító elmebaj, ő maga pedig csak színes pötty a koszos kilincs fölött. Olyan is volt ugyanakkor, mint egy kifeszített á-húr, ünnepnapon pengett, hétközben porosodott és ereszkedett. Lehangelődött, bizony.

Amint elsütöttem magamban ezt a balga szóviccet, rájöttem, hogy csak azért tehetem, mert undorodom Rudolf Institutoristól. A kifinomultságától, a sikerébe belefáradt világpogárságától, de még a lelkesültségétől is, amint igyekszik visszatalálni a régi életébe, vagy csak annak helyszíneire. De még attól is, hogy nagy előkelőségében nem mondja ki a szándékát, amely már bizonyosan kialakult benne, éppen csak a technikai kivitelezés körül tétovázott, hogy úgy mondjam. Legfőképpen az zavart talán, hogy engem választott mindehhez, eszközként, mondjuk úgy, mint egy ócska zongorát az ujjgyakorlatához, ha nincs kéznél mesterhangszer a vidéki városkában. Naná, mert rajtam kívül nem ismert itt mást, vagy nem akart megismerni, és azzal felfedni magát előtte. A hiányzók, az elfeledettek között és helyett én voltam a "ráadás", a Mester eredetiségét bizonyító "alkotó hozzájárulás" a kész műhöz. A zseniális tévesztés talán, az ítések, netán a detektívek gyönyörűségére — jut eszembe, szerepét tekintve azonos ez a kettő. Lesnek, a nyomot, a magyarázatot és nem is annyira a tettet próbálják megtalálni, és nem is egyébről, mint saját szerepük igazolására. A mi lebukásunk számukra siker. Addig, az elkerülhetetlen végkifejletig azonban boldogan hagynak tévedni, menekülni, időt adnak, hiszen naggyá kell lennünk ahhoz, hogy ők megdicsőülhessenek. Na jó, az üldözőink, a nyomkeresőink tesznek naggyá; régi tanulság ez, éppen csak kellemetlen, ha mi magunk szereplünk benne az igazsága bizonyítékaként.

Ezért, és nem annyira megsejtett öngazoló szándéka miatt undorodtam azon a délelőttön Rudolf Institutoristól. Hogy engem is belevont a maga "bizonyító eljárásába", amit a világgal szemben folytatott. Én meg beleilletttem. Énnekem halálos volna a hírnév, de életmentő a hallgatás. Magamra voltam dühös, tőle csak undorodtam. Rosszabb az, aki hagyja magát, mint aki beleviszi: mert gyengébb. Elegendem lett az egészségből, még mielőtt belekezdtem. Kipróbáltam ezer veszélyt, némelyiket még élveztem is, de mindeniket én magam választottam. Ez a gazfickó meg engem választott, mégpedig a választásommal együtt, hogy úgy mondjam. A szakmámra volt szüksége, tudtam. Kiművelt, kifinomult, tehát kiabrándult rabló volt, nem egyéb. Az ám, de egy szót se ejtett a tervvé fogalmazódott szándékáról,

hogy ellenkezhettem volna legalább. Magamra hagyott, a hallgatásával kényszerített, hogy úgy mondjam. Ettől gyengültem el: nem cáfolhattam meg, amíg nem állított valamit, nem utasíthattam vissza, amíg nem kért. Pedig szívesen rácsaptam volna az ajtót magam után. Hiszen tudtam, mit akar. Rabolni akart, betörni, bűnt elkövetni, és megúszni a büntetést. Logikus fejlemény volt, jöllehet értelmetlen. És éppen azért szemelt ki magának, hogy megértse, hitelesítse a szándékát. Nem csupán hangjegyeket akart ellopdosni a zseniktől, hanem tárgyakat más idegenektől, netán a zsenik csodálójától. Felment volna ettől az adrenalin-szintje. Eldurvult volna a sajgó kifinomultsága. Lakatos Rudolf néven körözték volna, ha merik megfogalmazni gyanújukat a nyomozók vele szemben. Biztos volt benne, persze, hogy őt, a nagyot, nem lehet elkapni. Itt voltam ahhoz én. Én hagyok nyomot, aki amúgyis megfogható. És abban is bízott, hogy nem vallok rá

Puskás Sándor: Bagoly

majd. Különböznél miért cimborált volna velem, miért kényszergetett volna a némaságával? A hűségemet akarta kihasználni. Azaz a tisztelőmetem iránta, az elvárt hódolatomat. Meg az önfeladásomat — a szó minden értelmében. Feladom magam helyette, érte, és majd hallgatok róla. Róla magáról. Feladom a személyiségemet, hogy úgy mondjam. Ő tovább utazgat majd a földtekén, és boldog lesz a csúnya emlékeitől a magányos szállodaszobákban. Bízott benne, hogy életemben először lebukom, mégpedig önszántamból: érte, helyette. És mit tehettem volna mást, mint hogy vállalom, alávetem magam? Ki voltam én? Mit állíthattam szembe a zenéjével, a hírnevével? A pompás besurranásaimat hoztam volna nyilvánosságra a lapok címlapján, hogy vele vetekedjek?

Nem tagadom, megfordult a fejemben, amíg a barnára pácolt üveges asztalnál ültem, szemben az ajtóval, hogy elviszem egy régen kiszemelt úri villába, betörünk, és én valami módon lebuktatom. Közös megdicsőülés lesz. Vagy csupán úri csíny,

egy világhírű művész kalandja unalmában. Írjak róla esetleg, ugyanakkor elkenik. Én meg ott bújok mögötte, nem is mögötte, hanem a neve mögött, a rendőrök csupán annyit akarnak majd hallani tőlem, hogy mi volt az ő, Rudolf Institutoris mókás ötlete, és "hogyan képzelte a művész úr...", és én, ugye, "pusztán a régi barátságra való tekintettel..." A művész úr szórakoztatására. Az anyagi kár amúgy sem jelentős, a cselekmény különben is idejében félbeszakadt, Institutoris úr vásárnap a kárvallottakkal vacsorázik, és nevet a saját képzelgésein, azok meg elvannak ragadtatva tőle.

Az egész világ a világhírt védte, és abban Lakatos Rudit. Tudtam. Tudtam, mit akar Rudolf Institutoris, és tudtam, mi lesz a végkifejlet. Ő azonban még mindig nem szólt, nem kérte, hogy odavezessem, hogy beavasam, élvezte csak, hogy ilyen "színes", különös alvilági barátja van, úgy beleilletttem az elhagyott hazájáról őrizgetett, továbbbepített képbe, mint kefe a vécésészébe, már-már én magam voltam a moral insanity, amiért neki távoznia kellett innen, én voltam az igazolása, az alibije. Ha világhírűvé verem, esetleg mellette, a dobót, sajnálta volna talán, hogy itt ragadtam vidéken, a vidék fővárosában, elvesztem. Megnyugtatta volna a nyomorom, a bűnösségem: igen, így kell itt szenvedni, zülleni! De még így, tehetős rablóként is boldog indokot és igazolást jelentettem a menekülésére. Ilyen ország ez, bizony, bizony. Itt meggazdagodhat az ember, node az erkölcs...

Ült velem szemközt a gyűrt-selyem arcával, az összes hamis fogával és rézgombjával a sötétkéz zakóján, az egész virtuozitásával vigyorogva rám, gyérülő festett haját hátra-hátravetve, és még mindig nem mondta el, hogy igazából, a szíve mélyén mire szánta el magát. Az elegánsan félhomályos szállodai csarnokban úgy nézhettünk ki, mint két alkudozó üzletember, noha az én arcom a sötét zakó fölött durva volt, elnagyolt. De az is igaz, hogy én akartam mondatot kötni.

Hát akkor mondjad, mondtam neki. Mit akarnál? Megszervezem.

Fél óra múlva indulok haza, felelte.

Ezt mondta! Hogy elmegy, hazamegy, és itt nincs rám, ránk ideje. Nem követ el semmit, csak távozik, Itthaggy. Már jött is valami sötét mindenféle, a kísérője, néhány csillogó bőrönddel egy görgős koscsin.

Ne kísérjelek el egy kis városnézésre? kérdeztem még, de már elszállóban volt belőlem a remény.

Legközelebb, felelte. Örvendtem nekéd.

Szia, mondtam, és ültem tovább az alacsony asztalnál, tenyeremben éreztem még egy kis ideig, milyen száraz a világhírű keze. Ő pedig mendegélt kifelé, át az előcsarnokon, nekem meg semmi keresnivalóm nem volt már ebben a szállodában. Aztán utólrétem, éppen az ajtót nyitotta és megtámaszkodott benne, mikor rászóltam a háta mögül, vissza is mosolygott rám a műfogával. Szia, Rudi, mondtam, és teljes erőmből rácsaptam az ajtót a csudaszép ujjaira. Ezt kapd ki!

JANCSÓ MIKLÓS

A mellőzött

Történetünk idején Sir John, Sir John Falstaff remek szerepének egykori — be kell vallanunk — nem túl sikeres alakítója — erdélyi magyar színész, újra, ki tudja, hányadszor már életében, rettenetesen magányos volt. Felesége harmadszor, minden jel szerint, véglegesen elhagyta (a lábasokat, a mosogatószivacsot, papucsát, sőt az esti líceumban szerzett érettségi diplomáját is elcsomagolta), barátnői is sorra, szinte alig észrevehetően lemaradoztak tőle, még csak azt a férfiszomorító vigaszt sem mondták neki, amit néha jószívű leányok súgnak búcsúképpen magárahagyott szerelmüknek: legyünk inkább barátok, kedves...

Jó barátai valahogy udvariasabbak voltak, mint az asszonyok: ők úgy tettek, ragaszkodnak még a színészhez, aki már csak álmaiban volt boldog. Gyermekkorát élte újra, ahol halott szüleivel, eltűnt pajtásaival társaloghatott hosszan. Aztán váratlanul megszakadt az álom-film, üres, szemmitmondó képkockák sora következett, mintha egy jótékony — vagy kegyetlen — kéz letörölte volna az emlékezés-filmszalagról a Színházat, a Szerelmeket, a Temetéseket, a Barátokat. És a magányban eltöltött hosszú órák fájdalmait.

Múlt világban élt hát Sir John, mint az álmodozók, az öregedő szépasszonyok és bukott politikusok. Vagy mint a nagyon öreg emberek, akiknek a jelen már csak teher... Pedig Sir John nem volt öreg — nemrég töltötte 40-ik életévét.

De mindentől függetlenül — álmodozott a színész. Tehette nyugodtan, hiszen a színház — így alakultak éppen a szereposztások — alig foglalkoztatta a szerepjátszót. Kollégái és pályatársai, talán önmagukból kiindulva, úgy hitték: Sir John azért szenved, azért sétál szótlanul és magányosan hosszú órákon keresztül, mint egy álomkóros, mert mellőzött.

És az ugratásra, gúnyolódásra, élcelődésre örökké kész színészek és egyéb színházi alkalmazottak elnevezték Sir John mellőzöttnek. Ő lett a színház egyik mellőzöttje.

Valójában Sir John egyáltalán nem törődött pillanatnyi színházi helyzetével: azon kevés színész közé tartozott, akik saját értékükkel (vagy értéktelenségükkel) tisztában voltak, és önbecsülésüket soha nem befolyásolta a szereposztók szubjektív elbírálása.

Nagy-nagy önsajnálattal lelkében sétált egyik nap a színész, miközben a világ legszerencsétlenebb emberének érezte magát. Alig vette észre; egyik ifjú kollégája jött felé. És a kolléga úr nem köszönt neki... vagy talán biccentett floman, alig észrevehetően? Sir John önsajnálkozásából egy pillanatra felrezenve, csodálkozva nézett a távolodó pályatárs után.

Bizonyára nem vett észre: a gyerek —

gondolta, de a következő napon, amikor tisztelettel köszöntötte a sugónőt, és az alig fogadta köszönését, a színész egy pillanatig eltűnődött: véletlen volna ez? Aztán eszébe jutott, hogy a színházi büfében senki nem ül le az asztalához, mint valamikor régen tették a színész barátai. És tegnap az ügyelő átment az utca túlsó oldalára — bizonyára azért, hogy ne kelljen szót váltania vele. Vele, a mellőzöttel.

Furcsa módon nem izgatta különösebben a körülötte kialakult színházi légüres tér: sőt, mint jó emberismerőt és sok csalódást megélt bölcs férfit, még mulattatta is egy kissé ez a vélt vagy valós helyzet.

És ekkor, váratlanul, Sir Johnnak, Falstaff egykori alakítójának, pompás ötlete támadt. Elmosolyodott, pillanatok alatt újra a régi, tréfára mindig kész vidám fickó lett, aki egy bolondságért képes volt kockáztatni állását, baráti kapcsolatait — gyakran megkérdőjelezett komolyságát, de soha el nem vitatott szerénység-látszatát.

Hangosan felnevetett, és sietve, csillogó tekintettel, elindult a színház felé. Tudta, ilyenkor senki nincs az épületben, az irodák üresek, egyedül, árván, munkára várva fekszik az ügyelő asztalán az ócska Erika írógép, amelyről már évek óta hiányzik az á-betű.

Másnap déltájt Sir John a szokásos sétájára indult: udvariasan köszöntötte ismert és csak látásból ismert ismerőseit — miközben csodálkozva állapította meg, hogy egyetlen színészkollégájával sem hozza össze sorsa. De nem, mégsem, hiszen itt jön Ernő, úgy látszik, már nem néz át felettem — állapította meg elégedetten Sir John, miközben ő is barátságosan visszaintett a feléje siető Ernőnek —, pedig én nem tehetek róla, hogy belőle élszínész lett. Én pedig lemaradtam. Annak idején együtt neveltünk a fontoskodó kisvárosi élművészeket, akik úgy viselték művészi hírnevüket, mint terhes nőstény pók a feldagadt potrohát. Aztán Ernő is összejárt szott magának egy kis művészi hírnevet, és lenézett — de most újra a régi, kedves fiú —, hála Istennek.

— Szervusz Sir John — nyújtotta kezét Ernő, mint néhány évvel ezelőtt tette.

— Szervusz — szorította meg Sir John őszinte örömmel a feléje nyújtott kezét.

— Levegőzöl, mi? — érdeklődött Ernő.

— Jobb híján — vont vállat Sir John.

— No, csak sétálgass, úgysem fogsz sokáig sétálgatni — mondta sokat sejtetően Ernő, és elszietett.

Sir John meglepődés nélkül vette tudomásul Ernő kijelentését — furcsa mosollyal nézett elsziető kollégája után.

— Szervusz Sir John — ütött valaki a színész vállára. Zoli volt, a komikus.

— Mi van ma? — érdeklődött csodálkozva Sir John. — Egy színésszel ma már találkoztam. Miért rontjátok a magányos sétáimat? Ti sem dolgoztok már?

— Jól nézel ki, Sir John — szakította félbe Zoli.

— Gondolod? — derült fel Sir John.

— Dehogyan gondolom, csak mondom — válaszolta Zoli.

— Az is valami — kezdte Sir John, de a komikus fébeszakította:

— Te, erről egy történet jut eszembe. — Emlékszel a fodrászunkra, hogyne emlékezniél Danira, tudod, aki a kuplerájban is fésülte a lányokat, aztán felszabadultunk és Dani egyenesen a színházhoz került női fodrásznak, még a munka folytonosságát is meghagyták neki, rémesen nézett ki szegény, valami sorvadást szedett össze, lehet, még a kupiban, öregségére zsugorodott, havonta egy-egy centit ment össze, peches volt, képzeld, mert amikor megállapították neki a sorvadást, rögtön vett egy koporsót magának, úgy félt a feleségtől, hogy még a halála után is kárpálni fog neki a gondatlansága miatt, szóval megvolt a koporsó, de hiába, mert lassan kisebbedett Dani, szünetekkel, és nem egyből, ahogy megjósolták neki. A családja titkolni próbálta előle a baját, de Danit nem lehetett becsapni, hetente felment a padlásra, ahol a koporsója volt, belefeküdt és mérte magát hosszában, és vonalakat húzott magának, bicskával, nehogy a jószívű felesége kivakarja a tintajelzést a koporsódeszkából. Tapintatból. Na, így jártam vele is, mint most veled, találkoztam az utcán halála előtt nem sokkal, akkor már a hasamig ért, nézett fel rám könnyes-vizes szemekkel.

— Szervusz Dani — mondtam neki —, rosszul nézel ki. Dani mosolyogni próbált, azt hitte, viccelek.

— Persze — javítottam ki magam —, az igazság az, hogy te sohasem néztél jól ki! Ennyi a történet Danival. Na, szervusz Sir John.

Zoli elszietett. Sir John nem merte a fenti történet tanulságát értelmezni, ideje sem lett volna erre, mert Bálint tűnt fel, mintha keresne valakit. Bálint művész úr sem volt már fiatal, vele szokott együtt lakni Sir John tavasz tájt, mikor a fecskék, gólyák hazarepülnek és amikor a színházra látór a tavaszi kultúrmisszió, néző- és előadásszámbíányból kifolyólagosan. Ilyenkor a szállodai szoba csendjében Bálint úr sokat panaszkodott Sir Johnnak arról, hogy az ő tehetségét nem értékelik igazán.

Egy ilyen alkalommal Sir John azt tanácsolta Bálint művész úrnak, ne törődjön a színházzal többet, hanem menjen el, mondjuk, horgászni. Az is egyfajta művészet, sok esetben izgalmasabb, mint egy színházi előadás.

Bálint úr megütközve nézett Sir Johnra: igen, de akkor mi lesz a művészettel? — kérdezte és választ várva nézett Sir Johnra. Sir John erre a nehéz kérdésre nem tudott válaszolni, hiszen ő maga sem tudta, vajon mi lesz a művészettel úgy általában és konkrétan, ha barátja, Bálint úr egyszerszak nekifog horgászni.

— Szervusz Bálint — üdvözölte Sir John barátját és alkalomadta szobatársát.

Bálint művész úr megállt, hosszasan nézte Sir John, majd megvetéssel a hangjában megszólalt:

— Benyaltad magad ezeknél, mi? — kérdezte. — Visszanyaltad magad a szereposztás elejére? Láttam. És én még veled beszélgettem a kultúra titkairól, neked mondtam el a véleményemet az alkotói folyamat töretlenségének mikéntjéről... De már akkor is képmutató alak voltál, azt hiszed, nem vettem észre, hogy amíg én Strindberg szürrealitását taglaltam neked egy tavaszi hajnalon, te közben aludtál? Isten veled Sir John, nem lakom veled többé, légy boldog ott fenn, a szereposztás tetején.

Es elsieltett. Sir John érdeklődéssel nézett barátja, illetve immár volt barátja után... És akárcsak a színpadon — ahol egyik színész távozása után a szerző újat küld be a színre, hogy ne unatkozzanak a nézők —, történetünkben is sietve megjelent Viola művésznő, aki apró sikollyal fejezte ki abbéli örömét, hogy láthatja Sir John-t. Viola, aki már abban a korban volt, amikor tapintatlanság egy nő előtt kijelenteni azt a szót: nyugdíj, jó színésznő hírében állt, róla mesélték barátai, hogy egyszer, fiatal korában, jót is mondott egy kolléganőjéről — bár a tanú, aki ezt a könnyelmű kijelentést hallotta, már rég elhunyt.

— Téged kereslek, Sir John, te drága. Láttam az új szereposztást. Újra nagy színész lettél, hála a Fennvalónak. És külön örvendek, hogy külföldi vendégrendezővel dolgozol. Díjazott rendezővel. Partnerek leszünk, te kedves. Apropos: holnap ebédre elvárlak. Képzeld, micsoda cirkusz van a színházban, a szereposztás körül: Emma sírógörcsöt kapott, hogy statisztál, Vili most fogalmazza a felmondását, de ez téged mind ne érdekeljen, akkor holnap délután csirkére várlak, azt szeretted, ugye, amikor még szerettél? Pá, kedves.

Viola elviharzott. Sir John pedig, kissé elszoruló szívvel, elindult hazafelé. Ahogy megérkezett, felemelte a telefonkagylót és hosszan beszélt a színházi kapussal. Miközben a kapus a színházi botrány feltartóztathatatlan kibontakozását ecsetelte, Sir John egyre jobban elkomorult. Majd sietve elbúcsúzott a kapustól és újra tárcsázott. Régi barátját, egykori kollégáját hívta telefonon, aki egy másik város másik színházában dolgozott.

— Én vagyok, Sir John — kezdte a színész... —, ne szakíts félbe, kérlek, fontos mondanivalóm van számodra. Te, én csináltam tegnap egy furcsa tréfát. Ne kérdezd, miért, magam sem tudom, csak úgy rámjött: Cyrano de Bergeracot, a Rostand drámáját kiosztottam a színházban. Nem, nem rendezek, hát nem érted? Viccből csináltam egy szereposztást, az igazgató nincs itthon, gondoltam, nem árt egy kis hecc. Magamnak adtam a címszerepet, Roxane-t egy kóristalánynak osztottam ki (a primadonnát már az idegosztályon kezelik, ahogy olvasta a szereposztásomat) — szóval, nagy cirkusz folyik, örjöngenek a vezető színészek (őket néma szerepre írtam ki, úgy, hogy "fellépnek még": és

felsoroltam az összes vezető színészt).

Nevetsz, mi? Én is nevettem az elején, de színházunk kapusa mondta, hogy már Bukarestbe is telefonáltak néhányan. Kérik az igazgató leváltását, aki itthon sincs, szegény. Azt hiszem, ez vastag tréfa volt, nem gondolod? Hát igen. Hogy miért hívtalak téged? Megmondom: kérdezd meg az igazgatótól, nem kellek-e oda színésznek? Elmondhatod, hogy itt Cyranóra voltam kiosztva. De nem vállaltam. Vagy megfúrtak. Találj ki valamit, mert ezek engem agyon fognak ütni. Nem a kollégák, dehogy, azok káromkodnak egyet, kialusszák magukat és aztán nevetnek az egészen — de a színésznők... azok nem fognak nekem megbocsátani soha. Violát Duennának osztottam ki, úgy gyűlöl, amiért címszerepet játszom, hogy már meghívott ebédre is. Képes lesz megmérgezni...

— Amúgy milyen a szereposztásom? Te, azt hiszem, jó. Sőt, ha belegondolok, nagyon jó. Szinte valós színházi értékrendet tükröz. Bár van benne egy-két hiba, nem mondom. Például az á betűn nincs ékezet. Ugyanis a színház írógépén gépeltem le... Hogy mondd?... Ti játszani fogjátok Cyranót? És még nincs címszereplő?... Nem, öregem, én nem akarom eljátszani Cyranót, én csak egy heccet akartam, nekem ne adjál se te, sem az igazgatód feladatát. Mert én mellőzött színész vagyok és az is akarok maradni; így kényelmesebb, munkám sincs sok, és rengeteg időm marad arra, hogy sajnáljam magam... Igen... Igen... Jó na, egye fene: ha meghívtok, elvállalom Cyranót. Bár az is lehet, valóban másorra tűzzük a darabot, ha megtudjuk, hogy ti is játszátok. Az sincs kizárva, hogy én játszom majd Cyranót... Ha máshol jó vagyok Cyranónak, itt is elkezdene színészként szeretni. De azt hiszem, inkább kirúgnak. Az egyszerűbb. Te, én akkor sem bánom ezt a Cyranót; ha más nem, ezzel a heccel bekerülök a színháztörténelembe. Szervusz.

Sir John letette a telefonkagylót, ami azonnal csengeni kezdett — a színész hagyta, hadd cseregjen a készülék, szomorúan maga elé bámult, majd fanyarul elmosolyodott.

Az lett volna az igazi tréfa — gondolta —, ha a próbatáblára kiteszem: "a kultusz-minisztérium legújabb rendelete értelmében a színház új igazgatója"... és ide a saját nevemet írtam volna ki. Akkor most nem csak a telefon csörögne, hanem bizonyára már minden kolléga engem ünnepelne. És nem lennék ilyen rettenetesen magányos. Bár egy napig, amíg ki nem derül az igazság.

Ezt kellett volna tennem — állapította meg Sir John —, de elsielttem az ugratást. Akárcsak a házasságomat, és annyi mást az elmúlt években. És a nagy sietésben és bohóckodásban valahogy mégis lemaradtam arról, amit igazi tréfának neveznek az igazi humoristák: az Életről.

GÁL ÉVA EMESE

Pszeudo

*Jaj lesz neked, ha egyszer kitalállak!
Nem leszek hozzád könyörületes.
Nem adok neked hitet, hazát, várat,
semmit, ami belőlem kiveszett,*

*nem játszok meg negédes mesét érted,
hogy hiteles legyen az, ami nincs.
Míg téged rajzol, sáfróz a képzet,
szárnyain a teremtesed bilincs.*

*Torzkép leszel, hogyha megszületsz egyszer,
akit kiűz magából az idő.
Életrajzod végez az életeddel,
verseidből az örök csend kinő,*

*nem lesz helyed szavak közt se: a vessző
áthúz, mint a nyilalló fájdalom,
s kit istenítesz, a boldog Teremtő
végigsétál szíveden, arcodon.*

*Tehetlenebb leszel, mint az élet,
noha csak a hiányod eleven.
Megjatszod majd, ha bármit kérdeznének,
hogy együtt szólsz, és hallgatsz el velem,*

*de nem mondhatod azt, amit én mondok,
nem hiheted azt, amit én hiszek,
mert bennem valóságosak a gondok,
míg benned minden gond csak képzelet.*

*De ha mégis találkozunk kell egyszer,
lehet, hogy majd benned rejtőzöm el,
és megmented magad az életemmel.
De lelkem nem nyered el semmivel.*

Éden

*Minden szavadból arconcsap a szél
az értelmellenség fáradt dühével,
mintha azt tarolná le, amit ér,
s úzná, sodorná, amit sosem ér el,*

*mert a hiány mozgatja a szelet.
Egyszerre hív és torlaszol a távolat,
s közben a gondos lelkiismeret
kiszolgáltat a mozdulatlanságnak.*

*Ebbe vergődünk, öregszünk bele,
hazátlan korban, kortalan igében.
A vesztés konok értékrendszere
már kegyetlen, kiűzhetetlen éden,*

*ahol régen kiszáradtak a fák,
a kígyó levedlette küldetését,
csak az ember bírja még ki magát
egy álombeli, boldog úzetésért,*

*amelyben élete, arca a tét,
s büntetlenül nem alázza az Isten,
hogy hajszoja magát a semmiért.
Mire elvész, már nincs mit elveszítsen.*

*Minden szavadból arconcsap a szél.
Oly jó, hogy van még a szelekhez arcom!
Minden szavamból a csönd útra kél,
hogy a szelekből egy szót visszatáron.*

SERÉNY MÚMIA 127

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '99

BABICS IMRE VERSEI

Alant

Kíméletlen szél fúj, levedlett szőrt penget,
veszett rókákét, sok száz pókhálóhúron.
Hajdani számtalan bűnömön merengek:
miért nem tanultam meg soha a rendet?
Arcom a képlekeny, hideg lantba fúrom.

Létezik-e szél, mely minden veszett lényem
elfújja mélyemből, pengeti a fényen,
hogy távol kerüljenek az elvadultak,
elvessenek, s én lépjek az Úr elé? — Nem,
nem létezik — morzsolom a megtanultat.

Az a másvilágon hangolt lant e földön
sohasem szólal meg, akárhogy kíváncsom.
Nem maradt más hátra: a csendet betöltöm,
élek, ahogy lehet, asszonyom és lányom,
s veszett fiúk között. Nincs is dñom-dánom.

Él egy fiú bennem, őt halálra ittam.
Nem volt menedéke: különórák, hittan.
Nem ég volt felette; felcsapódó rája
és a föld alatta nem volt a hazája,
csak egy rabszolgákkal teli, lopott gálya.

Él egy fiú bennem, magasról kidobtam
borostás arcával, belótt állapotban.
Úgysem akart élni hazuggá nevelve,
nem foglalkoztatta elősködők elve.
Néztem, hogy a járdán gerince szétropan.

Él egy fiú bennem, őt disszidáltattam.
Messzire ment innen: Ausztráliába.
Rossz filmek tartják el, nagy jólétől kába.
Tespedit lelkéből, ha néha szikra pattan,
nem tud verset írni, már minden hiába.

S él egy fiú bennem, őt agyonverettem
néhány rendőrrel. De büszke volt magára
mind, tudván, hogy ők a rendszer erős vára.
Talán valahány nagy hős kukázik mára.
Ettől még zombikkal élek elvesztetten.

Szemük letakarta jeges pillantásom,
megviselt testükön frissen forgolódom.
Egy mozgó kriptá négy élő látomáson,
kívül, mint a márvány, belül dohos, ódon.
Nehogy innen bárki bárkit is kiásson!

Hogy meghalnék velük egyszer, s mindörökre!
Lantsántás magányos igavonó ökre,
vályúmban nap mint nap hullámzó bürokre
miért kell lenézni és meglátnom benne
azt a túlélőt, aki már úgy elmenne?

Vezeclés vár rám, míg elérem halálom,
s meg kell hogy maradjak, mondhatni írmagnak.
Túrnóm az ütleget, amit azok adnak,
kik elkanászodtak. De majd csak kiállok.
Mint napfény a szelet tépett pókfonalon.

Kevés költő akad, aki elem állhat:
én példakép vagyok, nem sztár, nem legenda.
Gerincoszlopomon penghet pár gerenda,
úgy mint: mellőzöttség, irigység, utálat.
Embertorzók lantja minden istenállat.

Ezért őrtz engem négy benső kalózom.
Gerincárbochoz kötve hadd rángatózzon
foglyuk, mit bánják ők. Fő, hogy még hajózzom,
és a parancsnoki hídon ott a lélek.
Ez az egység többé soha szét nem széled.

Célba ér. Közbülső kincsek, kis jutalmak
nem érdeklik, mindezt nem tartja túl sokra,
nem; Isten akarja: — Mutasd meg hatalmad,
szólj rá ezekre a gerinchúrosokra:
találjanak nekem másik irodalmat!

Én midazt megteszem, ami rajtam múlik:
létidegen vagyok, mint egy kórakéta,
s divatáramlatoknak nem rakom szét a
lábaim; csak fontosabb, hogy mint poéta
jó lelkiismerettel jussak a Túlig.

S ott én hangolom fel az ereszkedőket,
egyikük sem válik hamissá, ígérem
(szellemem zúg bennük, nem pedig a vérem).
Míg a modern csűrhe benzinmotort böget,
megpendülnek. Akár az Idő a Téren.

S az addig lefojtott őshang szerteárad.
Kilóhatnak rá ezer géppisztolytárat,
dobhatnak rá bombát, fújhat kritikushad,
előbb-utóbb úgyis mindenki lekushad.
És kalászt érlelnek a dör oszlopszárok.

Vagy mindez csak ábránd és nincs éterholnap.
Képeim akkor is egymáshoz hajolnak
majd a végtelenben. S büroknnyelő kriptá,
kalózlóbogós ökör így lesz kalitka,
melyben örökké verdes egy bűnös titka.

Kalitkalant. Játszani az merjen rajta,
ki már rakott máglyát sima óceánon,
akinek holdkráter minden lágercsajka
és nincs ellenfele, főleg nem a kánon.
Fröcsöghet a tömeg, csakis őt kíváncsom.

Hogyha Isten sincsen, mégis emlékezzen
rám valaki, ha az állatöv felrebben.
Az úrben elértse, átérezze gőgöm,
s megindultan álljon az anyagjelmezben,
míg színtelen Nincsből hanyódom-vetődöm.

A Földanya fekszik valahány csontvázon,
minden friss barázda új szeméremajka.
Nehéz fiúkkal a szívemben melázom:
szélvert esoben a talaj jól felázzon,
s tősgyökeres teremő maradjak rajta.

Gyermeki

Önmagáról a tukán
azt képzelte: Batu kán.
— Csurog csörömről a kumisz,
lóratermetű vagyok, s komisz!

Felbérelt egy okapit,
attól nagyon kikapott.
Átnyergelt egy pumára,
drága volt: négy rum ára.

— Hogy legyek így Batu kán? —
berzenkedett a tukán.
— Megkérdézem apukám!

Tengethárakony
(Gerev nyar)

legényem jélek-belen dől a kan,
már az őtől től minden
hegy, apokt
gőze

Én nem nem én az, mely,
őrt lényem teltem a né,
tört nyet
Törve

S nem csak túrú így, helyre a kan,
de egy kőműves a kánon,
tört ötön
Törve

legy, én kőműves elhúzt őt
a nélet pít minden dől,
reka nem hűt,
Törve

Kőművesek így a kan,
törve me nem jén nem min
az min, hűt
Törve

De hűt kőműves elhúzt a né,
a őt kőműves től a né,
né "kő", "tör",
"né", "né"

S ahogy kőműves, kőműves a kan,
Törve a belő kőműves
— Törve kőműves
Kőműves 2

Kaszás

Ring a fűszálban egy álom:
gondola négy pókfonalon,
s felhőtlen ég a léghajó.
Én a fűvet lekaszálok.

Éhség

— Csókolom, Magdi néni, én vagyok. Hogy tetszik lenni?

— Jónapot, Doktornő, jól hálais-
tennek.

— Mérünk egy vérnyomást, jó?

— Jó.

— Írjak föl a múltkoriból, vagy van még?

— Pár szem van még, az elég lesz.

— Azért csak fölírom, nehogy az legyen, hogy nincs. Tetszik tudni, jobb a bajt megelőzni.

— Remélem, nem fog kelleni.

Belép. Leül a konyhában, fontoskodva lát neki a vérnyomásmérésnek.

— Tessék feltűrni az ujját! — mutat a blúzra, de Magdi néni magától is kigombolta már.

— Nem szeretem én ezt, olyan furcsa, szorító érzés.

— Tetszik tudni, hogy magas szokott lenni a vérnyomása a Magdi néninek.

— Tudom, nem is iszom kávét soha.

— Nahát. Hetente egyszer megmérjük, semmi az egész!

Pumpálja a vérnyomásmérőt, nézi a mutatót.

— Lehet visszagombolni.

Receptet vesz elő, ráfirkál, lepecsételi, megfogja a papírdarab szélét, legyezgeti egy kicsit, hogy megszáradjon.

— Legyen itthon azért ebből egy dobozzal. Ártani nem használ.

A körzeti orvosnő mosolyog. Aztán föláll és beleszagol a tűzhely fölött a levegőbe.

— Mi ez, jaj de finom.

— Bableves, a fiaméknak csináltam, de nem jöttek át.

— Elfogadnám, ha lenne egy tányérral.

Leemeli a sztetoszkópot a nyakából, térdére szalvétát terít.

— Lássunk hozzá!

— Doktornő, kenyeret?

Bólint.

— Van ám tejföl is.

Azt is kér. Lapátol. Ballal töri a fehérkenyeret, a szája széléről a levest kenyérbéllel itatja föl. A tejfölbe meríti a kanálát, a kanál nyelét ütögeti kicsit a tányér szélén, bele rázza a hideg tejfölt a levesbe. Gondosan elkeveri benne, a forró bableves így lesz pont kellemes hőfokú. Nem szürcsöl, gusztusosan eszik, de mohón. Magdi néni a tűzhely mellett áll. A körzeti orvosnő percek alatt végez, a maradékot kitörli a tányérból a kenyérhéj belsejével.

Karcsú, szemüveges nő, nem lehet több negyvennél, dzsörzé nadrágot visel, legtöbbször szűk garbót hord, az is csak hangsúlyozza hosszú, vékony karjait. A garbóra veszi fel a köpenyt. Haja festett vörös, a fürtök merevek, fénylenek, mintha nem igaziak volnának. Egy Skodával jár, ha kiszáll belőle és bevágja az ajtaját, szikrák pattannak az ujjai alatt, mert a garbó, meg a

köpeny is műszálas. A Skodát ott szokta hagyni a 3/A előtt, az autóban cipőt vált, kényelmes edzőcipőt húz, mert ilyenkor sokat kell gyalogolni le-föl a lépcsőkön. Lelkiismeretesen benéz minden öreghez. Hosszú függőfolyosós, az utcáfront felé zárt, hátra barátságosan nyitott épületek ezek, a tisztviselőtelep szűk, takaros családi házai mellett.

Négy egymás mögött. Köztük játszótér, glóbuszt, meg rakétát formázó mászókéval, zöldre mázolt libikókával. Homokozó, sövény, pukkanó-bogyós bokrok, padok. A konyhaablakok a függőfolyosóra nyílnak, a körzeti orvosnő az ablakon szokott bekopogtatni. Amikor ez a nő idekerült, a híre már megelőzte. Nem lehet tudni, ki tette a körzeti orvosnő elé az első tányér levest. Vagy az első tányér másodikat. Mert valaki egyszer odatette, az biztos. Nem akart, vagy nem tudott pénzt adni, netán valami más ajándékot, ezért aztán félve megkérdezte: nem tetszik kérni egy kis levest?

— Még egy kanállal?

— Köszönöm, Magdika néni, de mennem kell. Isteni finom volt, annyi dolgom van.

— Akkor nem tatóztatom.

Lendületesen panyókára veti a kabátját, fogja az orvosi táskát, a folyosóról még visszaszól.

— Ha nyilall, vagy zúg, tessék egy felet bevenni. Nem többet! Csókolom, szerdán benézek!

— Minden jót, Doktornő!

Magdi néni bereteszeli az ajtót. Odalép a telefonhoz, tárcsáz.

— Én vagyok. Most megy át. Tedd oda. Puszillak.

A táskarádióban fölzeng a déli harangszó. A kettes épületben Kevésné túrós csuszát csinált még tegnap. Ha most felteszi a gázra, pár perc alatt megmelegszik. A körzeti orvosnő valószínűleg most oda megy, mire átér, pont jó lesz. A bableveshez az passzol, a túrós csusza. Egy idő óta megbeszélnek most már a környékbeli öregek, hogy ki, mit főz szerdánként, amikor az orvosnő vizitel. Olyat, ami nem annyira munkás, viszont kiadós, finom is és lehetőleg olcsón ki is jön.

Összegyűlnek szerda esténként az öreg hölgyek az épületek között a játszótérnél, hogy kibeszéljék az aznapi látogatást. Körben ülnek a glóbusz-mászóká alatt.

— Minden orvosnak van valami heppje. Vagy bélyeget gyűjt, vagy nyugati, képes újságokat, Stern-t, Burdát. Vagy elkéri egy hétre visszamenőleg az Expressz Hirdetést — mondja Kevésné.

— Az orvosokban van valami — gondolkodik el Háberné —, valami nem normális. A sok betegség, amivel naponta találkozunk, a sok probléma, nyomorúság. Meg az, hogy nem lehet semmit megoldani. Ettől lesznek nem normálisak.

— Veszélyes fajta az orvos. Én nem bízom bennük — Erősíti meg Kevésné.

— Olyan vékony, mint az anorexiások! Eszik és kihányja?

— Eszik, de nem akar enni!

— Nem akar? Nem látod, hogy fal, tömi magába!

— Érdekből eszik. A kisnyugdíjasoktól pénzt nem kaphat. Világos dolog.

— Éhes egy kicsit, hát aztán?

— Ez a te hát aztán-od nekem ezer forintba van hetente!

— Na, nem!

— Ki mondta, hogy főzzél rá? Nem kötelező!

— Jobb vele jóban lenni. Akármilyen történhet.

— Minden orvos kapcsolatban áll a gonosszal — szakítja félbe az öreg hölgyeket Babuka a kettes épületből, aki valamilyen gyülekezetbe jár le vasárnaponként.

— Csak kiszolgálod te is — veti közbe valaki, de Babuka meg se hallja. Főlemeli a mutatóujját:

— Az orvoslás kuruzslás! Bűn! Ami elromlott, ember meg nem javíthatja.

— Azért Cavintont felírhat?

— Belpoklossága van! — nyomatékossítja Babuka, majd tekintetét a glóbusz-mászóká északi pólusára szegezve, mintha a legsúlyosabb vétket nevezné nevén, ki mondja: Bulímiás!

A körzeti orvosnő átmegy a kettes épületbe, kopogtat az ablakon, de Kevésné már nyitja az ajtót.

— Csókolom, én vagyok, hogy tetszik lenni?

— Jónapot, Doktornő, jól hálais-
tennek.

— Megnézzük azért azt a kezét!

— Jó.

A körzeti orvosnő belép.

— Mutassa!

Kevésné kézfejen vörös foltok jöttek ki pár héttel ezelőtt.

— Vén fejjel most derül ki, hogy allergiás vagyok a Bip-re?

— Felírok egy kenőcsöt. Nem drága, avval tessék kezelni.

Receptet vesz elő, leül, írni kezd. Kevésné közelebb hajol.

— Doktornő kérem, túrós csuszám van.

A körzeti orvosnő abbahagyja az írást. Felnéz a szemüvege mögül.

— Majd meghalok egy kis túrós csuszáért.

— Akkor adom.

A doktornő leemeli nyakából a sztetoszkópot. Szalvétát terít a térdére. Kevésné eléteszi a forró ételt.

A körzeti orvosnő fújja, hogy kihűljön, aztán belekóstol.

— Kicsit égeti a szápadlásomat.

Némi szemrehányás van a hangjában.

— Tessék lassabban, nem szalad el.

A körzeti orvosnő becsülettel megküzd a túrós csuszával. Diadalmasan áll fel, mindent megevett. Meglázítja az övet a derekán, gyöngyözik a homloka, szemüvege bepárasodott. Felemeli a nyikorgó, bőrvorosi táskát.

— Na, megyek.

— Egészségére váljék.

Fönt a harmadikon lakik Babuka. Egyeztetni szoktak. Ha Magdi néninél húsleves és levesthús van, akkor Kevésnénél töltött káposzta, Babukánál linzer. Ha rántott hús a második, rósejbnivel, rizzsel vagy krumplisalátával, akkor valami egyszerűbb leves van, Babukánál főtt meg palacsinta. Ha Magdi né-

nél zöldségleves, akkor esetleg töltöttthús a kettes épületben, főtt meg lekváros levelestészta, friss gyümölcs. És erős fekete.

— Csókolom. Én vagyok.

— Jó napot, Doktornő.

— Hogy tetszik lenni?

— Istennek hála, jól. Csak a lábaim fájnak.

— Az már a korral jár.

— Bablevesem van.

A körzeti orvosnő elnémul. Pár pillanatig nem érti. Meredten nézi Babuka kemény ráncait. Ilyen még nem volt. Két helyen ugyanaz. Ráadásul ilyen kiadós, nehéz étel. Vajon tudja, hogy a másik öregasszonynál is az volt? Nem beszélnek ezek egymással, vagy mi van?

Végre megszólal. A gyomra kínzóan telt.

— Gyümölcs?

— Nincsen.

— Linzer?

— Megszáradt, kidobtam.

— Bodzaszörp?

— Nem csinállok az idén.

— Hát fekete?

Jó erős kávéja mindig szokott lenni, az most nagyon kellene, egy csésze fekete, hogy felébredjen, magához térjen az ételek okozta tompaságból.

— Elfogyott a kávé, nyugdíjig már nem is tudok venni. Még neszkávé sincs.

A körzeti orvosnő nem hiszi el. Legszívesebben kiabálna: filléreskednek, fogukhoz verik, mi? A pár-nájukban meg pénz van! Százazrek a takaréknak! Hova spórolnak, mi a fenére?

Hirtelen elhatározással benyomakszik az előszobába.

— Hol az a leves, elviszem.

— Ki fog ömleni.

— Ételhordó.

— Elvitték a menyemék.

— Befőttes üveg csak van.

— Vissza szoktam váltani.

— Nézze meg a kamrában!

Fönt a harmadik polcon lennie kell! Babuka odaáll a kamra ajtaja elé, az ajtófőlébe kapaszkodik. A hangja remeg.

— Mondom, hogy visszaváltom, ami van idehaza.

— Nézze csak meg!

— Vagy muskátli ültetek bele.

— Miket beszél?

— A temetőbe viszem mécsesnek!

A körzeti orvosnő ledobja a táskáját a fogas mellé, a kabátját a köpenyével együtt lerázza magáról. Félretolja Babukát a kamra ajtajából. Babuka feljajdul. Az orvosnő felrántja a kamraajtót, kinyújtózva tapogat a felső polcon, lesodor két flakont és margarinos dobozokat, aztán mint valami tróféát, leemeli egy nagy, üres uborkásüveget. Az öregasszony arca elé tartja, beleszigezi a fülébe:

— Hát ez akkor mégis micso-da? Még a teteje is rajta van!

Babuka hátralép, lábai remegnek, kapkodó ujjával a nyakában lógó bizsut keresi, az alumínium keresztet.

— Távozz tőlem, Sátán!

BENDE JÓZSEF

A szkeptikus magánya Beszélgetések Emil M. Ciorannal

A román származású, franciául író E. M. Cioran halála óta csak tovább nő az érdeklődés könyvei iránt. Monográfiákban elemzik életművét, gondolatvilágának egy-egy központi problematikáját, másrészt a vele készült interjúk, a volt élet-társa által sajtó alá rendezett naplófeljegyzései közreadásával életének egyre több eddig még homályban maradt részletére derül fény.

Magyarországi recepciója meglehetősen ellentmondásosan alakult, amit Cioran életrajzának egyes vonatkozásai illetve azok (félre)értelmezései csak tovább színezték. A több évtizedes ideológiai tiltás mellett ifjúkorának sokat vitatott magyargyűlölete, kapcsolata a Vasgárdával kezdettől fogva alapvetően befolyásolta hazai olvasatát. 1961-ben például a mindig jól informált Bajomi László Endre "nem ér csodálkozássa végére" Cioran N. R. F.-ben publikált *Portrait du civilisé* című esszéjének olvasásakor: megdöbben a "halálmadár" "piszokproféciáján", hogy az "írástudatlanság és a betegség mocsokprogramja mellett tör lándzsát", s a válságban lévő imperialista társadalommal sielve állítja szembe a szocialista eszményt. Ugyanakkor, felidézve a 30-as évek végén a párizsi magyar írók kedvelt kávéházába gyakran járó Cioran alakját, ő sem mulasztja el, hogy ne utaljon a "ködös különönc" kétes múltjára. Illyés Gyulától kezdve Kardos Péter 1993-as alapos írásáig (*Magyarfaló vasgárdista?*) többen elemezték már a kérdést, amely mintha még mindig eltakarná előlünk a ciorani életmű tényleges dimenzióit.

Műveinek magyar fordítása csak a nyolcvanas évek második felében kezdődhetett meg. A Réz Pál fordításában megjelent aforizma-gyűjtemény óta (*A bomlás kézikönyve*, 1990) mindössze néhány esszéje és néhány vele készült interjú jelent meg magyarul, a másodlagos irodalom pedig még ennél is szegényesebb: elemzések helyett inkább csak alkalmi írásokat olvashattunk. Most egyszerre két Cioran-kötet is napvilágot látott: egy beszélgetéseket tartalmazó vékony kötet, s

egy már régóta készülő válogatás az író legfontosabb esszéiből.

Cioran hírneve ellenére viszonylag kevés interjút adott, azt is leginkább külföldi lapoknak, gyakran német nyelven. A Kijarat Kiadónál megjelent kötet három beszélgetését is németből fordította Jósvai Lidia és Sebők Zoltán. A kiválasztott interjúk jól kiegészítik egymást, Jósvai Lidia előszava pedig fontos adalékokat szolgáltat a Cioran iránt érdeklődő olvasóknak. Sajnálatos viszont, hogy a fordítók nem vették figyelembe Cioran beszélgetéseinek francia nyelvű gyűjteményét (*Entretiens*, 1995), ugyanis a Michael Jakob által készített 1986-os, most magyarul *A kétségbeesés szenvedélye* címmel közölt interjú ott szintén szerepel, ám hosszabb formában, francia eredetként. Vagyis a fordítók a szerkesztett, rövidített német nyelvű változatot vették alapul. A rövidített változatból számunkra különösen érdekes részek maradtak ki: amikor Cioran a Romániában töltött éveiről, "antidemokratizmusáról", Erdély magyar megszállásáról, a magyarokhoz fűződő viszonyáról vagy éppen Eliadéről, Becketttről beszél. (A francia eredetű alapuló fordítás olvasható a kolozsvári *Helikon* 1997. dec. 10-i számában.)

A Nagyvilág Kiadónál Fázsy Anikó válogatásában megjelent másik Cioran-kötet az író esszéiből ad ízelítőt. Az időrendben közölt írások átölelik teljes francia nyelvű korszakát. A válogatás hiteles képet nyújt az író gondolatvilágáról, legfontosabb témáiról. Több olyan esszét találunk a kötetben, amelyekben Cioran az európai világ jelenségeit elemzi sajátos módon, megismerkedhetünk pesszimista történelemfelfogásával, s olvashatjuk a Constantin Noica-hoz írt híres nyílt levelét is. Emellett szerepel még életművének jónéhány fontos írása az emberi léthelyzetről, a teremtésről, s nem hiányoznak provokatív jellegű esszéi sem a vallásról. Néhány irodalmi témájú írása teszi még teljesebbé a válogatást.

"Jajannak a könyvnek, amelyet úgy tudunk elolvasni,

hogy közben ne firtatnánk, ki az, aki írta!" — állítja Cioran egyik aforizmájában. Mindig is hangsúlyozta, hogy könyveiben nem objektív szerzőként szólal meg, hanem nagyfokú szubjektivitással, individuumbként. Nála élet és írás olyan szorosan összefonódik, hogy a vele készült beszélgetéseket joggal tekinthetjük életműve fontos részének. Interjúiban előtűnik áll az ember, aki íróként is bevallottan csak egyetlen dologgal foglalkozott: önmagával. Másrészt — ahogyan erre Jósvai Lidia is utal a beszélgetéseket tartalmazó kötet előszavában — a Ciorannal készült interjúkban kevésbé van jelen írásainak sokszor démonikus, elképesztő jellege. Egy másik, kevésbé riasztó arcát látjuk: a kedélyes társalgót, aki életútjáról, könyveiről mesél, jóllehet mindig készen áll a kérdező vagy a hallgatóság meghökkentésére. Ugyanakkor van abban valami abszurd szépség, ahogyan néha igen készségesen, máskor inkább unottan ecseteli legkedvesebb témáit: például az öngyilkosság gondolatának felszabadító hatását, az abszolút semmivel szembekerülő végtelen tisztánlátás összeegyeztethetlenségét az élettel, a "motorizált féreg", vagyis az ember iránti megvetését.

Árulkodó, hogy a vele készült interjúkban Cioran szinte mindig ugyanazt a néhány anekdotát meséli önmagáról, életének mindig ugyanazokat az elemeit hangsúlyozza. Mondhatnánk, megkonstruálja önéletrajzát, mintegy saját keresztútjának stációit adja: az átvirrasztott éjszakák, álmatlansága, csalódása a filozófiában, majd gyötrelmes istenkeresése, áttelepülése Franciaországba, a nyelvváltás, írói névtelensége, megőrzött kívülállása, végül az írásról való lemondás. Gyakran találkozhatunk ikonszerűen kimerevített képekkel is. Ilyen például az a jelenet, amikor a szebeni átvirrasztott éjszakák idején egy délután azzal a felkiáltással veti magát egy pamlagra, hogy "Nem tudok tovább élni!", s anyja erre adott válasza: "Ha ezt tudom, elvettettelek volna", valóságos kinyilatkoztatást jelent számára, felszabadulást a létezés kényszere alól. Vagy említhetnénk az 1947-es dieppe-i pillanatot, amikor Mallarmé fordítása közben hirtelen

elhatározza, hogy ezentúl csak franciául ír.

A nyelvváltás döntő jelentőségű Cioran írói pályafutását tekintve. A 30-as évek mára már legendássá vált nemzedékének (Eiade, Ionesco) tagjaként indult, több sikeres román nyelvű kötet publikálása után került 1937-ben Párizsba, ahol eleinte még továbbra is románul írt, csak a 40-es évek végén tért át franciára. A francia nyelv és irodalmi hagyomány adóptálása (elsősorban a XVIII. századi francia moralisták stílusa) mintegy ellenszert jelentett számára korábbi írásmódjának túlárado, barokkos szertelensége ellen. A világról alkotott felfogása gyökeresen nem változott, azonban a létezés nyelvi túlfeszített dramatizálásától egy nagyon fegyelmezett, mondhatnánk klasszicista szigorral operáló kifejezőmódhoz jutott el (jellemző, hogy a *Könyvek és szentek* francia fordításának átnézésakor annyira átitta és lerövidítette a könyvet, hogy az a román eredetinek mintegy harmada csak). A nyelvváltás valódi második írói születést jelentett számára, ugyanakkor az élettel szembeni idegenségének, metafizikai száműzetésének kinyilvánítása is volt.

A francia szellemi életben Cioran mindvégig sajátos helyet foglal el. A háború utáni korszakot uraló sartré-i egzisztencializmustól, az *engagement* eszméjétől élesen elhatárolta magát. "Nekem Sartre semmit sem jelentett. — válaszolja Leonárd Reinisch kérdésére —. Az életműve teljesen hidegen hagyott, beleértve a *Lét és a semmit* is, és ő maga mint jelenség sem foglalkoztatott engem. Számomra az egész igencsak külsőséges." A görög szkeptikusok és cinikusok, Nietzsche és Schopenhauer vonzásában kialakított egyéni életfilozófiájával sokkal közelebb állt az abszurd irodalomhoz, Beckett-hez és Ionescohoz. Nem véletlen, hogy hosszan tartó ismeretlensége csak a '68-as események után tört meg. Főleg az egyetemi ifjúság körében arattak sikert korábban eladhatatlan könyveinek újabb kiadásai, majd később fiatalkori román nyelvű műveinek francia fordításai.

Nevezhetnénk antifilozófusnak, aki határozottan szembefordul az absztrakciókban kimerülő filozofálással. A szofizmust elkerülendő nem fo-

galmakból indul ki, hanem az emberi test, az érzékelés közvetlen tapasztalásaiból: a fájdalomból, hangulatokból és indulatokból. Az absztrakcióval a belső tapasztalást állítja szembe, írásai legbelső érzéseiből születtek: "Mindaz, amit írtam, hangulati indíttatású. [...] Aforizmáim főleg éjjel születtek, s nem annyira kulturális, mint inkább egzisztenciális szorongást fejeznek ki. Éjjel mindenki más emberré válik, szenvedő, igaz emberré [...]" — mondja Gerd Bergflehnek. Az írás terápikus funkciót nyer nála: "Azért írok, hogy megszabaduljak valamiféle tehertől, vagy legalábbis elviselhetőbbé tegyem azt." Érzéseit nem objektív módon elemzi, nem próbálja konceptualizálni, stílusa ezért szükségszerűen erősen érzelmi töltetű, indulattal teli.

Cioran "embertelen" igazságokat hirdet: "Csak azok az igazságok érdemlik meg a nevüket, amelyek nem teszik lehetővé, hogy éljünk. Magasabbrendűek az élő követeléseinek, nem ereszkednek le hozzánk, nem lesznek cinkosunkká." (A két igazság) Magatartása egy modern szkeptikusé, aki végletes tisztánlátással a végsőig lecsupaszítja az emberi életet. Gyilkos ironiája, humora semmit sem kímél. Többszólamú életművében hétköznapi hazugságainkat ugyanúgy célba veszi, mint magát az embert, vagy éppen az irodalmat, a valóságot, a haladás eszméjét.

A beszélgetésekben, még inkább esszéiben hangsúlyosan jelen van Cioran negatív történelemszemlélete. Spenglerhez hasonlóan a nyugati civilizáció, az "előregedett nemzetek" alkonyát hirdeti: önmagát túlélő civilizáció a nyugati, élettereje kiszáradt, alámerül a kényelemben és unalomban, már csak az életerővel teli fiatal népek, a "barbárok" előtti behódolásra vár. Európa a felvilágosodás óta "bálványait döntögeti", kételkedéssel megfosztotta önmagát éltető illúzióitól: a fejlődésbe vetett hittől, az utópiától, a civilizáció szerves részét, hajtóerejét képező "előítéletektől" (Egy kifulladású civilizációról).

Jellegzetes ciorani módszer: azt állítja, amit tagad. Állítja, hogy egy civilizációnak éltető szüksége van a fejlődésbe vetett hitre, ugyanakkor tagadja, leleplezi az utópiákat, a fejlődés-elvet. (Az utópia mechanizmusa) Mert Cioran valójában magát a történelmet tagadja, s

a történelem végét, az ember kifulladását vallja: "A civilizációhoz hasonlóan mi is kimerülten, leromlottan, szufla nélkül fekszünk, azért, mert mi is megismertük és átéljük a szellem vámpirizmusát." (Egy kifulladású civilizációról) A történelem nem más, mint az ember eredendő bűnének, a Teremtés Könyvében leírt bukásának időbeli kiteljesedése, elkerülhetetlen következménye. Csak zsákutcahoz, végső kimerüléshez vezethet. Történelemről vallott felfogása sohasem függetlenedik metafizikai jellegű elgondolásaitól.

Gondolatvilágának egyik központi problematikája az abszolútum utáni vágy (Az aranykor). Az emberi létezés száműzetés, kiszakadás az örökkévalóságból, az öntudatlan Egészből, ahol az önazonosság szemléli önmagát. A létezés csak a lét degradált formája. Az aranykor egységét az ember bűne törte meg, amikor evett a tudás fájáról. A tudat kiszakít az önazonosságból, az ereden-

talán, meghatározhatatlan betegséghez, ami emberi mivoltunk, más, számos és határozott betegség járul, s valamennyi azért bukkan fel, hogy bejelentsen, az élet az abszolút biztonsághiány állapota [...]" (A betegségről).

Az élet maga a megbomlott egyensúly, szabálytalanság, aminek túlzásokba kell esnie, különben menthetetlenül elhal. Ám az ember létezése, tudata ontológiai törésen alapszik, sorsa meg van pecsételve. Innét ered az életművét átható kettősség, a két összefeszülő véglet: egyrészt a vitalista túlradás, a dinamizmus igenlése, másrészt az élet radikális megtagadása, a dekompozíció hol kegyetlen, hol ironikus rajza.

A menekülés útja a végletekig vitt szkepticizmusban rejlik, a tisztánlátásban. A szkepticizmus Ciorannál a gondolkodás megtisztításának módszere, legfőbb fegyvere a provokáció, az ironia, sőt a nagytmondás, ami sokszor cinizmussal társul. Valójában

kötődnek: ilyen a hosszantartó álmatlanság, az unalom. Felüggesztve az ítéletet, az érzékelést, a szkeptikus a végső ürességgel találja szemben magát. A misztikus illumináció profán formáit éli át, azonban az ekstázis pillanatában nem a teremtő, önmagából kiáradó istenségben oldódik fel, csak a "nem teremthöz tud szólni, akire hasonlít, akivel összetéveszti magát: az ő, a Semmitől megkülönböztethetetlen Egésze a tér, ahol meddón és végképp kimerülten megvalósítja önmagát, megnyugszik." (A kételkedő és a barbár) A szkeptikus végletes tisztánlátása révén képtelen a megtapasztalt semmit telített ürességként megélni, átélni a pillanatot, amikor a semmi mindenné válik.

Cioran saját belső tapasztalatait vetíti ki az emberiségre, az emberi történelemre. Az eredendő bűnből gyökerező emberi sors beteljesedését, a történelem végét hirdeti. Az utolsó embert, aki lerombolva az élet illúzióját, tisztánlátása révén megtapasztalja a semmit, kizuhan az időből, visszatér az eredetbe. Azonban a szkeptikus Ciorant még az ekstázis pillanatában is elragadják indulatai. Írásaiban mindvégig az élet tagadása és igenlése, a semmi vonzása és a "létezés kísértése" közötti feszültség vibrál. Belső ellentmondásai, a szétfeszítő erők megoldhatatlansága az írás, a stílus megformáltságában talál csak feloldást.

"Noha csak a káromkodásokat ismerem ezen a nyelven, végtelenül tetszik nekem, nem tudok betelni a hallgatásával, elbűvöl és megdermeszt, nem tudok ellenállni kedvességének és borzalmasságának, ezeknek a nektáros és ciános szavaknak, amelyek olyan jól megfelelnek az agónia követelményeinek. Magyarul kellene kilehelni a lelkünket — vagy le kellene mondani a halálról." (Két társadalomtípusról) Cioran most magyarul szólal meg. A megjelent két kötet jó alkalom arra, hogy teljesebbé váljon róla alkotott képünk, s mérlegelhesük életművének valódi súlyát.

Fordította: Jósai Lília és Sebők Zoltán

Kijárat Kiadó, Teve Könyvek 8., Budapest, 1998

E. M. Cioran: Egy kifulladású civilizációról

Fordította: Fázsy Anikó és Ferch Magda

Nagyvilág, Budapest, 1998

Fekete Benedek rajza

dő ártatlanságból. Kizuhanva az örök jelenből az időbe, az ember individuummá lett, sorsa lett, amely a történelemben játszódik le. Ugyanakkor Cioran már magát a teremtést is megkérdőjelezi, vádolja az ember bűnét megelőző másik "szabotázsakciót". A teremtésről elmélkedve a gnosztikus hagyomány, elsősorban a bogumil és katar eretnecség nyomán elfogadja a gonosz teremtő képzetét (A rossz demiurgosz).

Az egészség "a jelentéktelen tökéletesség állapota", megfeleledkezés a létezésről, öntudatlan alámerülés a vegetálisban. Az étellel, a tudattal sokkal inkább a betegség, a fájdalom fogalma társítható: "A bizony-

sorscsapás ez, ami akarattal nem szerezhető meg. Kétélű fegyver, mert önmagát is aláássa, tovább megy a pusztá tagadásnál. Ellentétben az antik szkeptikusokkal, Ciorannál nem megnyugváshoz, hanem kiábrándultsághoz, a semmi szédületéhez vezet.

A végsőkiélezzett, önmagát is megkérdőjelező szkepszis sajátos profán misztikával fonódik össze gondolatvilágában. Mindig is nagy hatással voltak rá a keresztyén misztikusok, később pedig a keleti vallások, elsősorban a buddhizmus. A beszélgetésekben utal saját ekstázis élményeire, amelyek végletes egzisztenciális határállapotokhoz

Látogatók

A fehér haj és körszakáll meglehetősen próféta kinézésűvé tette, de telt, rózsás arca, mint egy igazi Tolsztoj-hívó muzsiké. Még kedvesen mosolygott is. Romain Rolland örült, hogy Birjukovot nem viselte meg az oroszországi utazás.

A vendég tányérja megint üres volt (mártogatott is a kezével), nem győzött betelni az elébe rakott sok finomsággal. Az apró halat egyből nyelte le, anélkül, hogy megrágtá volna.

— A tifusz után mind csak zábálnál. — Nem próbálta leplezni falánkságát. — Egy régi cimborám, nála szálltam meg ott-hon utoljára, megbotránkozás nélkül mesélte, hogy a vörösek ahová beütnek, ahol áthaladnak — elég, ha csak egy napig vagy csak egy éjszakán át tart a szovjet világ —, nemhogy a kancát meg a csikót, de a lószerszámot is felzabálják. Megfőzik.

— Sok minden fő ott, gondolom — mondta tartózkodó udvariassággal a francia író. — Fortyogva ki-kifut. Mennyi pazarlás, főként életben... a nemzetek háborúja után. Orosz gyilkolja az orosz. Mert a régi rend emberei nyilván nem hagyják magukat. Robespierre-ék forradalma is ilyen volt.

— A nagy leszámoláson remélhetőleg túl vagyunk már. — Birjukov befejezte végre az evést. Felállt, elcammogott a kűszöbig, s a pipáját kezdte szortyogatni, mint valami vénember. — Közelről, a szélben imbolygó tábornüzek mellett, hol az ugyancsak imbolygó, lerongyolódott harcosok harmonikaszóra sírnak, nevetnek, üvöltöznek, fel sem tűnik a vérengzés. De én egész tömeget láttam tántorogni rommá lőtt városfalak között; aki a téren a szeszraktár előtt elesett, halálra taposták. Az erjesztőkádakban kékesen tüzelt a nyersszesz. Merte, ki ahogy érte: csajkával, sapkával, csizmával, tenyérral. A cementpadlóra zuhogott a részegítő nedű. Amíg végképp el nem folyt... S nem csupán az. Irtózatosság a veszteségek!...

— Beleszámítva a morális veszteségeket is. — Az író lopva néhány szót firkált egy papírcetlire. — De a vérontásért most már a bolsevikokat terheli a felelősség. Mihelyt kezükbe vették a hatalmat, véget kellett volna vetni a vérontásnak.

— Ó, úgy látszik, önhöz még nem jutott el a hír! A szovjet újságok három nappal ezelőtt bejelentették, hogy vége a terrornak. — Optimista mosollyal közeledett Romain Rolland-hoz. A házigazda ismerte már ezt az erőteljes duzzadó szláv nagylelkűséget s elégedettséget. Szinte várta, hogy Birjukov széttárja két karját, és magához ölelje. — Erőszakot most már csupán az erőszakoskodó ellenállókkal szemben fognak alkalmazni — folytatta az orosz. — Csak nem gondolja rólam, hogy beálltam a vörösek közé? — szabadkozott az író összeráncolt homloka és kételkedést kifejező, fátyolos tekintete láttán. — Nem tagadom: Oroszország, akár egy

hajótörést szenvedett gőzhajó. Mindenfelé garázdálkodó népség, főleg katonák; szuronyuk hegyén egy darabka szalonna, vagy egy köteg percc hibálózik... És ez még nagyon sokáig így lesz; az is lehet, hogy évekig. Az embernek az első gondolata a sok borzalmat s az éhínséget látva, hogy meneküljön onnan. Pedig, ha hiszi, ha nem, én vakmerő fenegyerek voltam valamikor... S azt is bevallom — közben az arca, halántéka meg a nyaka is kivörösödött; ez már jobban emlékeztetett a guttaütés, mint az egészség színére —: még a háború első napján megesküdtem rá, hogy a franciák ezúttal nem teszik be lábukat Moszkvába. Vagy ha mégis: nem ússzák meg egyszerű fagyhalállal, avagy élve, mint felfuvalkodott császáruk egykor...

Romain Rolland íróasztala fölé görnyedve, lehajtott fejjel hallgatott. Amikor a parkra néző ablak hirtelen becsapódott, valósággal megkönnyebbülve állt föl, és ment oda, hogy betegye.

— Pedig itt ritkán van huzat — mondta szabadkozva, halkan. Orosz vendége mellett most különösen vékonydongájúnak s törekenynek látszott.

A lemenő nap színei észrevétlenül tűntek el a dolgozószobából, csak egy részcsengettyű meg a falióra ingája és súlyai verték vissza változatlanul a délutáni fényt. A kinti sétányokon vasárnapi díszbe öltözött svájci polgárok feszítettek.

— Az ember itt mivel ütheti agyon az időt? Megtanul jódlizni, mint az unatkozó hegyi lakók. Sokszor már attól tartok: magam is nyárspolgári életet élek. Legalábbis kívülről nézve... Én is tartozom önnek egy vallomással — lépett el az ablak mellől. — Már rég kiábrándultam mindenfajta háborúból; nemzetemet ez után a háború után semmivel sem látom különbnek a többinél. Mi több: a francia

forradalom halhatatlannak ítélt vezetőinek és vívmányainak sorsán, utóéletén el-töprengve, egyre több kételkedés vesz rajtam erőt. Hogy el ne tompuljak végképp, az utóbbi napokban megkíséreltem átértékelni a maradandónak elkönnyvelt hagyományt. Néhány hivalkodónak tűnő, bizarr értékkel kezdtem. Sok mindent újraolvastam — már ami a kezem ügyében volt —, és eljátszadoztam egy eddig ki nem próbált lehetőséggel. — Kinyitotta az íróasztal fiókját, s előhalászott pár teleírt ív papírt. — Bár előrebocsátom, hogy nincs érzékem a buffószkodáshoz. Csak úgy kapásból, íme! A korábban ön által említett híres császárukról esik szó benne.

— Napóleonról? — szólalt meg kíváncsian Birjukov.

Romain Rolland bólintott. — Elfelejtettem mondani, hogy Edmond Rostand verses drámája után szabadon rögtönöztem, amit hallani fog... — Mielőtt fennhangon olvasni kezdte volna a jambikus sorokat, lopva vendége ajkára pislantott:

*Mily büszkén pittyedt és milyen piros
E babszáj! Ráismerni ugye?... Nos,
A kapzsiság nem csupán vért, hanem
Balsorsot is ró ránk. Jobbik felem,
Nézz a fénybe — a múltba! — hirtelen,
Nem nézhetsz úgy bele, jaj, Istenem,
Éjjel után, hogy melléd ne suhanna
Egész fajod... Az ott örült Johanna!
Amott koporsók lengnek csöndesen;
Sápadt királyorcák benne... Vagy inkább
Az Első Konzul: fegyverek és fátylák
Fényében Egyiptom gúláin áll...
Majd hőmezőkön úzi a halál.
V. Károly réme rátalál
Két császárra: Ferenc József fakó,
Vilmos még eleven kriptalakó...*

Fölpillantott és Birjukov széles vigyorától belezavarodva, bosszúsán hajította félre a kéziratot:

— Ez már az aktualizálás... Bűnrössz, beismerem. Az én unatkozásom persze nélkülöz minden agresszivitást, nem mint az 1830-as franciaországi állapotok, amikor is az anekdota szerint csupa unalom-ból tört ki a forradalom.

— Oroszországról minden elmondható, csak az nem, hogy valaki is unatkozik nálunk — fészkelődött a nád karoszekében a vendég. — Idáig hallom a cson-ton sikló penge sikoltását. A tanyasiak széthordták az elhagyott kúriákban talált értékeket, és felszántották a parlagot. De aztán jöttek a bolsevikok, a párt bőrkabátos politikai biztosai, s egy véka be nem szolgáltatott korpáliszt vagy egy tejelő kecske miatt felakasztották a "maradi" parasztot. "Kinyújtóztatjuk a fehér pófájú söpredéket! Csak proletárok maradnak a földön! — ezt kiabálták a felgerjesztett városiak. — De előbb hadd mulassuk ki magunkat és kedvünkre lövöldözzünk!..." Mire aztán a tiszték, a junkerek — a tábornokok! megesküdtek, hogy eltiporják a forradalmat. Én is megfordultam a Donnál, midőn javában állt a bál.

— De hát a cári zászló alatt mégis kiért

Jakabos Olsefszky Imola plasztikája

harcoltak? — aggódalmaskodott a francia író.

— A régi zászló, megtépázva is, a hatalmas Oroszország jelképe, mint a keresztségbe kapott név!... Ezt hajtogatták, és habozás nélkül vágattak a halálba.

— Fenségesen?! — mondta, gúny nélkül, fakó hangon, Romain Rolland. Majd kis idő múlva, látva, hogy az orosz lesüti szemét, fejcsóválva tette hozzá: — Igaz is, itt az ellenség foglyait és sebesültjeit is lekaszabolják. Mondhatja-e valaki még, hogy Nyugat-Európa finnyásabb önkénél?!

Kedve lett volna részólni erre a fehér hajú öreg kamaszra (mert annak ismerte volt meg, álmódóznak!), hogy mosakodjék ki a fürdőben, és ne törődjék semmivel: siessen az esti bulvárra; hátha sikerül elcsavarnia egy francia lány fejét. De Birjukov arcát, mint a szentekét, baljós árnyék lepte.

— Így esett meg aztán — folytatta gondolatát (mint akinek nincs szándékában felvenni a "kesztyűt", hisz régóta tudja, a francia író nem ellenfele) —, hogy a sógor-nőm egy trágakupacon akadt rá a férje tetemére. Egy darabig szótlanul nyelte a könnyeit, de amikor a templomok fosztogatása idején apja az üszkösödő keményfa ajtó keretében összeégve a karjába ájult, felbőszült fúriává vált: "Eddig imádkoztunk; ezután már csak az átkozódás maradt!"

*

Az első üremillat. Az is édesebb itt, gondolta Birjukov, mint otthon a felsebzett föld keserű párája. Szeme zölden fénylett, mint egy hegyi tavacska. A völgyben kanyargó felázott utakat nézte. Orosz emigráns társai jutottak eszébe: a legtöbb közülük polgári republikánus (a bolsevik párt leggonoszabb ellenségeinek kiáltotta ki őket az otthoni sajtó); Romain Rolland, akit baloldali nézetei miatt sok támadás ér hazájában, minden bizonnyal asztalához invitálná őket, és barátságosan elbeszélgetne-vitatkozna velük.

"Előbb a régi gyűlölet böffent fel a mélyből, a kozák, a cserkesz, az orosz muzsik között" — magyarázta vendéglátójának lefekvés előtt. "A hegyilakókat ki kell irtani! — ezt kiabálták a vörösgárdista osztagok gyűlésein..."

"Nyilvánvalóan Leninnek, Trockijnak sem konveniólt, hogy a Nagy Cserkesz Birodalom hajdan az Azovi-tengerig terjedt" — elmélkedett, hátával a kandallónak támaszkodva, a francia...

Most a szabadban hátratett kézzel sélt Birjukov mellett, és lankadatlan érdeklődéssel hallgatta az orosz patrióta kifakadásait. Hány orosz haza létezik manapság, tűnődött magában; a legtöbb menekült számára már csak egy képzeletbeli!... A mellette (nem annyira az enyhe kaptató miatt, mint inkább a lelki tehertől) fűjtató Birjukov tulajdonképpen nem emigráns; egyfajta közvetítő szerepet tölt be az amerikai elnök és az oroszországi értelmiségi körök között. Oroszországra

vonatkozó észrevételeit már korábban is tudatta Wilson elnökkel. Csakhogy időközben Franciaország elejtette a bolsevik vezetőkkel tartandó prinkipói konferencia tervét. Így aztán nem csupán Wilson bizalmas emberének, Herronnak a nagykövetsége hiúsult meg, de a franciák ellenségként kezdtek kezelni az Egyesült Államok és Oroszország közeledését pártoló minden képviselőt és személyt.

— Megint csak arra a következtetésre jutok, kedves barátom, hogy undorító a győztesek felfuvalkodottságát látni.

Birjukov bozontos szemöldökét felvonva, mint aki nagyot néz, sokáig bámult a franciára. Csodálkozva; talán nem is "hazafiatlan" kijelentése hallatán. Szája szögletében mozgásba jött a két ránc, amely egész arckifejezését ravaszskássá tette.

— Tej, vaj, csokoládé... — sorolta dörmögő hangon, kedvetlenül. (Egyedül egy valamirevaló számovár hiányzott neki Svájcban.) — Sokfajta győztes létezik. Nálunk is győzött valami. S a legtöbben melléállnak; még az uralkodó osztály ellenállása sem olyan nagy Lenin diktatúrájával szemben, a bojároké, mint a francia arisztokráciáé volt a forradalom túlkapásai idején. Az orosz jellemében keresendő az ok, mely a cárizmus alatt hozzászokott a hajlongáshoz, a megalkuváshoz... a pór-nép pedig megtanulta, hogy a fegyver a jog, s törvényre ne panaszkodj!... Amit tönkretesznek, elpusztítanak — szőrostól, bőrostól, gyökerestől —, neki mind csak nyomorúság volt; vagy különbség. A kínaiak, lám, egeret, békát, mindenféle undokságot megesznek, a kalmük még a hullára is ráfanyalodik. A vörösek ráadásul most azt ígérték, hogy hozzák az égi manna-t a földre; még akkor is szép, ha hazugság. "Mienk a tejfel és a fécán, meg minden a kerek világon! — hóbörgött egy széles po-fájú kiskatona a vonaton, amelyikkel a há-tárig jöttem. — Lenin elvtárs kimondta nyíltan: rabold, amit összeraboltak, kergesd a sírba a burzsuj cápákat!"... "Mennyi kenyeret kaptok?" — kérdezte tőle egy himlőhelyes veterán. "Utoljára hatvan de-kát kaptunk per kopoltyú, s tíz deka cukrot, meg ezt a halkonzervet..." Egy féllábú hadfi a zsúfolt vagonban, mint aki új val-lási tant propagál, úgy árulta, kínálgatta a silány kapadohányt: "A mahorka kimossa a beleidet, élesíti a látást, elveszi a fejfájást, szerelemre gerjeszt! Jobb ez, mint a kása. Hús kopek az ára!"... Egy ilyen elegáns vonatba, amilyen Svájcban száguldoz, be se mernének ülni, legfeljebb babonásan hányának magukra a keresztet — mint mindenre, ami elérhetetlen álom nekik. Az otthoni vagonok úgy dülöngélnek, hánykolódnak, mint a részeg ember. A szerelvény hol nekilódul, nem fékezve sem kanyarban, sem lejtőn (az utasok a falhoz verődnek, vagy egymás után pot-yognak le a tetőről meg az ütközőkről), hol hörögve, erőlködve vonszolják a moz-donyok a végeláthatatlan szerelvényeket. Máskor meg napokig vesztegelnek a derék-ig erő hóban... És ki kell várni, barátom! A tél nálunk néha nagyobb fenyegetés,

SZILÁGYI ISTVÁN JÓZSEF

Prológus

...És mentem volna veletek
A sötétség házába
Lelkemmél egy szűk
Krematóriumi vázába.

1998. febr. 22.

Búcsúzás

Szétszórt jég-szilánkokon
Gördül a talpam
S arcomon a fájdalom
(Mint jégvirág az ablakon)
— Ül mozdulatlan.

Érzem csupasz hátamon
A pillantásod
De többé nem tarthat fel
Pedig borzongással önt el
— Az itthagyasod.

Úgy
Mint
Mikor

Más testében ébredek
Egy idegen reggelen,
Vagy mikor végét érzem a
Kezdetnek a kezdetben...

Igen, fáj — de mennem kell!
Ne kérdezd mért? vagy hova?
Szemedre tán alászáll majd
Emlémem álompóra.

1997. nov. 6.

mint az, hogy: jönnek a németek és földes-től, tetvestől, bocskorostól megkaparintanak bennünket!... Ebben van valami mulatságos, nemde. Egyfajta ki nem mondott remény, hogy rosszabb már nem jöhet... Itt a pusztá öklöm, megvan pár kiló — de mit kezdjek vele! Burzsujok hája fogytán, ha a mensevikek vére is elapad, mi marad még neked, édesanyánk, Oroszország?!...

Birjukov hangosan felzokogott. A hirtelen szláv ellágyulás láttán Romain Rolland nem győzött ámuldozni. Pedig akkor még nem sejtette, hogy a semleges klíma sem lesz nyugtató hatású a hazátlanná vált orosz számára, sőt még jobban megviseli idegeit. A Genfben visszatérő Birjukov lakásán ugyanis, francia sugallatra, házkutatást tartottak. A Veveyben élő francia író leveleit is az orra alá dörgölték. "Ki ez a Romain Rolland? Honfiktarsa, vagy valami idegen kém?!" — pattogtak a svájci rendőröcskék, akiknek a tudatlansága az emberevők orrfacsaró szájszagánál is "szembeszökőbb". A Lev Nyikolajevics aláírásról pedig nem voltak hajlandók elhinni, hogy a Tolsztoje. (Egy ilyen éhenkórász akarja ugratni őket?!)

Így jár a magunkfajta intellektuális individualista — mert ugye ön is az? ("egy mindenki ellen") — derült, vagy inkább fortogott önkéntes svájci magányában az Európa-bűvöletből kijózanult francia szív. ("Hová tűnt belőled az elvárásolt lélek?")

1998. IX. 19.

SZŐCS ISTVÁN — MÁRTON RÁCHEL

Nyelvek háborúja

A nyelvészet sohasem volt teljesen egzakt tudomány, sőt igen sok művelőjénél még a tárgyilagosságra való törekvés is hiányzik. Például: rangsor-ják a nyelveket; — emögött az emberi fajok, illetve népek egyenlőtlenségének előítélete lappang —, gyakran teljesen hamis képzetek alapján. Szubjektívizmus, nemzeti vagy faji ön-hittség, rosszindulat, irigység gyakran még valóban nagy tudósok ítéleteibe is belejátszhat, nem is beszélve a politikai célzatosságról. Akárcsak a történettudományban.

Noha manapság mindenki úgy tesz, mintha ezt mélysegesen elítélné, a népek között folytatódik a *történelmi kiszorítási*, és ez bizony végbemegy a nyelvek érintkezési vonalán és együttélésük területein is. Volt — van — olyan szakasza a nemzeti nyelvészetek fejlődésének, amikor a "tudományos" cél kifejezetten a nemzeti politika céljait szolgálja: a nemzet önértékelésének erősítését, sőt, a nyelv terjedésének, propagációjának elősegítését. Magyar vonatkozásban ez csak a polgári fejlődés legelején volt így; körülbelül 1870 tájékán ez a folyamat irányt változtatott, s a *szakmabeli* nyelvészek attól kezdve mintha arra törekednének, hogy (a tárgyilagosság jegyében), a magyar nyelv eredeti értékeit tagadva, vagy elhallgatva, az életképtelenség, az alacsonyabbrendűség képzetét sugallják.

Azért hangsúlyoztam a *szakmabeli* — noha joggal kérdezhetné valaki, hát mi más lehet egy nyelvész, vagy akár milyen tudós, mint szakmabeli? —, mert kialakult a nyelvésznek egy műkedvelő, vagy még inkább "magán" irányzata — leghelyesebb volna talán intézményen kívülinek, (outsidernek?) nevezni, amely próbál megküzdeni a hivatalos — azaz akadémiai — irányzatok elhallgatásaival vagy megfélemlítéseivel.

Manapság, amikor a magyar anyanyelvűeknek több mint egyharmada — és rövidesen egésze — nem is a két-, hanem a többnyelvűség állapotában küszködik megmaradásáért, a nyelvtudományok közönye vagy ellenségessége különösen súlyos helyzetet hoz

létre még az anyanyelvű oktatáson belül is.

A középiskolai tanárok — különösen a nyelvtanárok — gyakran találkoznak azzal a sajátságos élménnyel — mármint növendékeik részéről —, amelyet a különböző (s általában rivalizáló) nyelvek szavainak hasonlósága, egybecsengése, azonossága, vagy — vélt hasonlósága vált ki. A növendékek e jelenségre magyarázatot várnak, különösen, hogy a másnyelvűek részéről ezt gyakran gúnyos és rosszindulatú kommentárok kísérik. Közismert, bár éppen a nyelvészek egyáltalán nem beszélnek róla, hogy a magyar és a szláv szókincs mintegy tíz százalékanak az egybecsengése milyen agresszív eszközöket adott már az első világháború után is Jugoszlávia és Csehszlovákia sovinszta néptanároknak és bürokratainak a kezébe, az úgynevezett *reszlavizálás* ki-méletlen véghezvitelében.

Ehhez hasonló folyamatok azonban napjainkban is tapasztalhatóak, úgyszólván minden nyelvi szomszédunknál. Csak a napokban hallottam, amikor egy magas tudományos képzettségű (legalábbis bizonyítványai szerint) német egyetemi tanár különböző nemzetiségű, köztük magyar hallgatók előtt ironikusan azt fejtegette, hogy a magyar *Isten* szó a német *Stein* (kő) szóból ered.

A magyar diákok ilyenkor csak tátognak, mert nemcsak ő, de még középiskolai anyanyelv-tanáraik sincsenek az ilyen "konfrontációkra" felkészítve.

A szótörténeti és etimológiai szótárak nem forognak közkezen, még a tanárok körében sem, ilyenformán azok a válaszok, amelyek a tanárok útján esetleg tovább terjednek, legtöbbször csak vélekedések, hiedelmek, avagy dacos tiltakozások, s az illetők felkészültségének szubjektív foka határozza meg.

Pedig a tudatos nyelv-összehasonlításoknak a nyelvoktatás eredményessége terén igen nagy szerepe lehetne.

E téren egészen elképesztő nehézségeket okoz, hogy a magyar nyelvtörténet és szófejtés legújabb eredményeit össze-

foglalni hivatott *Magyar Történeti és Etimológiai Szótár* (továbbiakban MTESz) éppen a magyar és a szláv, valamint a magyar és a német nyelvek viszonylatában korántsem mindig korszerű tudományos álláspontokat képvisel.

A naiv kívülálló ugyanis azt hiszi, hogy a magyar-finnugor nyelvrokonság álláspontjáról szónokló mai magyar akadémiai nyelvészet arra törekszik, hogy nyelvünkben minél több finnugor, avagy éppenséggel urali összót mutasson ki — holott erről szó sincs! Éppen ellenkezőleg: a finnugrista nyelvészet roppant prepotenciával törekszik bizonyítani, hogy a mai magyar nyelvnek alig négy százaléka vezethető vissza finnugor szótövekre, s a szókincs több mint egyharmada szláv, német és latin eredetű, ennél is több pedig: — ISMERETLEN EREDETŰ! Nem véletlen tehát, hogy a mai finnugoros származás-elmélet hívei és ellenfelei közül egyaránt sokan azt vallják, hogy az elmélet Achilles-sarka éppen a szláv jövevényszavak kérdése.

A szláv-magyar szóegyeztések értelmezése kezdettől, a XVI. század legelejétől arra a művelődéstörténeti előítéletre építette dogmáit, amely szerint a műveltségnek nagyon kezdetleges fokán álló halász-vadász-nomád magyar népesség a Kárpát-medencében a szláv lakosságtól vette át a fejlettebb civilizációs fogalmak jelölésére szolgáló szavakat. E nézetek terén az alapvetés érdeme Mathias de Miechov lengyel orvosé, aki 1517-ben megjelent, az ő korában is igen nagy hatású művében (*Tractatus de duabus Sarmatiis, Asiana et Europiana et de contentis in eis*) elmondja, hogy a magyarok a hideg Északi Scythiából jöttek Pannoniába, ahol a megismert új műveltség fogalmaira szláv jövevényszavakat vettek át.

Lényegileg ez a nézet folytatódik, terebélyesedik évszázadokon át, és a XIX. században Gregor Joseph Dankovszky és Franz Miklosich szláv-osztrák nyelvészek mai napig ható tanításaiban érik el csúcspontjukat. Hevenyészett, naiv és sokszor rosszhiszemű egyeztetéseiknek a túlzásait némiképp enyhítette majd Melich János, még később kissé módosította Kniezsa István, de lényegileg mégis ezek uralják a MTESz szófejtéseit.

E szemlélet egyik lényeges mozzanata, hogy a magyar nyelv szláv jövevényszavainak a többsége a magyarban a déli, de különösen a délnyugati szláv nyelvekből, tehát szlovénből és horvátból való kölcsönzés, valamint a nyugati cseh-morvából; hiszen egyrészt ezek voltak a magyaroknál "sokkal műveltebbek", másrészt a nyugati, római katolikus vallás közvetítő csatornául szolgálhatott.

Ezzel a délnyugati-nyugati szláv kultúrfölény elmélettel még mindig nem nézett senki közelebből szembe, pedig a magyar-szláv és ezen belül a magyar-orosz nyelvösszehasonlításban sok minden múlik rajta.

Különösen jellemző, hogy ezek a nézetek *azelőtt* alakultak ki és gyökereszkedtek be,

— 1. mielőtt ismertté váltak volna azok a régészeti, őstörténeti, néprajzi megállapítások, amelyek a maguk valóságos mivoltában mutatják be a magyar és a szláv népeket, *feltételezett első találkozásuk idején...*

— 2. és mielőtt elkészültek volna a magyar és a szláv nyelvek tudományos megalapozottságú etimológiai szótárai. Hadd szúrjam közbe, hogy a szláv nyelvek alapszókincsét tartalmazó nagy munka legfennebb két, két és fél évtizede jelent meg, és eredményei egyáltalán nem kerültek még be a magyar tudományos műhelyekbe, legalábbis nem sok hivatkozást találni rá...

— 3. és hogy a MTESz arra az alapvetésre épül, amelyet Bárczi Géza 1941-ben megjelent *Szófejtő Szótára* képvisel, és ez akkor még, ha akarta volna sem használhatta volna fel Max Vasmer orosz etimológiai szótárát, amely mindmáig a legszélesebb látókörű szláv nyelvészeti munka. Az MTESz Vasmer munkájának csak 1953—1958-as német kiadását tünteti fel könyvészeti jegyzékében, a későbbi orosz nyelvű, moszkvai kiadást nem, a szelleme pedig végképp hiányzik belőle.

Ne hallgassuk azért el, hogy a nézeteiben kifejezetten szlavofil és "germanomániás" Bárczi Géza is, halványan ugyan, de mégis jelzi a magyar-szláv nyelvösszehasonlítás bizonyos nehézségeit.

A szláv nyelvekből átkerült szavak serege, mondja: "távolról sem egységes, hiszen igen sok különböző szláv nyelv az

átadó: van e szavaink között orosz szó, amelyet még a honfoglalás előtt vehettünk át (pl. *lengyel*), van bolgár (pl. *mesgye, rozda*), szerbhorvát (pl. *gatyá, parittyá*), horvátszlóven (pl. *túr,* rocska*), tót (pl. *pesztonka, pletyka*), lengyel (pl. *pisztráng*) úgy, hogy az idetartozó nagyszámú szó alapján véve több-kevésbé jelentékeny csoportokra oszlik, azonban a legtöbb esetben hiányzik a megfelelő hangtani, jelentéstani, vagy szótörténeti kritérium, s ennél fogva a szláv nyelvek egymáshoz való nagy hasonlósága miatt nem tudjuk eldönteni, melyik nyelvből vettünk egy-egy szót... Különféle szláv nyelvekből átvett szavaink jobbára a keresztény terminológia, a falusi élet, a földművelés, az állattenyésztés körébe tartoznak.

Az egész kissé mulatságosan emlékeztet a diák-adomára: "Azt nem tudjuk biztosan, hogy Homérosz egyáltalán élt-e vagy nem, csak az biztos, hogy vak volt."

Amíg nincs pontos hangtani, jelentéstani, szótörténeti kritérium arra, hogy melyik szláv kölcsönzó melyik konkrét szláv nyelvből származik, addig nem is tudhatjuk az állítólagos kölcsönzés körülményeit, feltételeit, indoklását sem, s ez lefokozza a precíz megállapítások értékét. Végül is semmi más bizonyos nem szűrhető le az ilyen szóegyeztetésekből, mint hogy az illető szó mind a magyar, mind a szláv nyelvekben előfordul! (Többnyire!)

A továbbiakban azonban, amíg számos-számtalan előszó, bevezetés, értekezés jelzi ugyan, hogy "vannak problémák", addig az etimológizálás gyakorlata során a régi levezetések axiomatikusan érvényesülnek, még akkor is, ha itt-ott halványan jelzik, hogy "a származtatásnak gyöngéi vannak"; a szócikk végső következtetése, illetve a belőle továbbadott információ kategorikusnak hat.

Ezért eme bevezetőnkben meg kell ismételni két olyan jellegzetes példát, amely az elmúlt évek során már sokszor kipécéztetett, a nyelvészek azonban nem vették tudomásul.

1. Bárczi Szófejtő Szótárában a *méh* (mint *anyaméh*, uterus) címszó alatt ez olvasható: "valószínűleg valamely szláv nyelvből, vö. óegyhszl. *mech*: "tömlő, zsák"), megfelelőként

még felsorol nyolc szláv nyelvből "tömlő, hólyag" jelentésű szavakat, de "az egyeztetésnek komoly gyöngéje, hogy a magyar szónak »tömlő« jelentése nincs, a szláv nyelvekben viszont az »anyaméh« jelentés hiányzik, bár származékaiban van »has« jelentése."

Nos, a származtatás komoly (de még mennyire komoly!) gyengéi ellenére, a harminc évvel később megjelenő MTESz-ben ugyanezt kapjuk: "valószínűleg szláv eredetű", s felsorolását a különböző szláv nyelvek "tömlő, fujtató" jelentésű szavainak; majd hozzáteszik: "minthogy azonban a bolgárban, macedonban és szlovénban a szónak *has*, illetőleg *húgyhólyag* jelentése is van, *feltehető* (kiemelés tőlünk. Sz. M.), hogy egykor a déli szláv nyelvek valamelyikében megvolt a szó *uterus* jelentésben is."

A magyar nyelvben ez a szó,

ezeknek ismertetése nem ránk tartozik.

Egyfelől tehát itt van egy világos, egyértelmű magyar szó, rokonfogalmak kapcsolatrendszerébe ágyazva, másrészt a *csak feltételezett* jelentésű, s csak regionális elterjedtségű, másértelmű szó a szlávban — és íme, mégis ez utóbbi a meghatározó! A szófejtők meg sem kísérlék azt a kérdést felvetni, egy ilyen fontos szerv neve miért nem általános az egész szláv-ságban, másrészt, miért felejtődött el az eredeti magyar neve, mert kellett lennie nekie, végül is őseink sem csipkebokorban jöttek a világra?

2. A sejt főnévről Bárczinál ez olvasható: méhészeknél már megvolt *slejt*, *selyt* alakban, "lép" jelentésben... a középfelnémet *sleht* "rossz", "értéktelen", "az alja valaminek" szó átvétele; a lép, a sonkoly a méz alja, selejtése"...

A harminc évvel később

Czóbel Béla: Festők a szabadban

a *méh*, a "mézgyűjtő rovar" mellett, egyértelműen *uterust* jelent, bővített értelemben pedig valamely dolognak értékes belső részét (pl. a föld *méhe* kincsek rejt)... Ha most hozzáveszünk, hogy a magyar nyelvben a vérségi kapcsolatot az *édes* szóval jelöljük, pl. *édes testvér*, *édes anya*, szemben a mostohával, vagy fogadott testvérrel, nevelő szülővel, nyilvánvaló, hogy valahol a szemlélet mélyén e szerv neve kapcsolatban van a hasonló hangzású rovar névvel... Más nyelvekben is vannak a *méh*-nek és a *méz*-nek szexuális vonatkozásai, de

megjelent MTESz azt írja, hogy "a méhek viaszából épített hat-szögletű kamrácskájának (a Honigzellének) a neve azonos eredetű a *selejt* főnévvel", tehát, mondja ő, a mézpergetésnek az a terméke, a sonkoly, a lép, amelyből a viaszt készítették: *selejt*, majdnemhogy szemét.

Ki ne tudná, aki nem részesült finnugoros agymosásban, hogy a viasz, ez az "alja" termék, az egész középkoron és az újkoron át, a legkeresettebb, legértékesebb árucikk volt? Belőle öntötték a templomi gyertyákat, festék- és gyógyszergyártás-alapanyag volt stb.,

még a múlt század derekán is ára öt-hatszorosa a mézének, s talán még ma is szép pénzt ér. Tehát nem tarthatták "rossz, értéktelen valaminek" a kipergett lépeket... Még elképesztőbb, hogy Bárczi Géza és megannyi tanítványa miért nem kísérel meg felelni arra a kérdésre, hogyha óméhészeink német nevet akartak adni e terméknek, miért nem azt a nevet adták, ami a németeknél a legelterjedtebb: Wabe, azaz Bienenwabe...??? (lép). (Közbeszúrom, a *Wabenkröte* nem lépes békát, hanem pipavarangyot, avagy *nagyon varas* békát jelent, mert ugye huncut a német.)

Am még nem jutottunk a pokol lépséges-lépes-törbeccsaló fenekére!

Bárczi Géza német anyanyelvű, és a róla szóló megemlékezések sosem mulasztják el megemlíteni nemzetközi tekintélyét. Itt azonban mégis lépén ragadt, minél fogva úgy tűnik, mintha német etimológizálásai is "szórakozottak" lennének. Ha ugyanis a *sejt* szó régebbi *slejt*, *selyte* alakjának német magyarázatát akarta adni a *schlecht*, vagyis "rossz" helyett kínálkozott — volna a *Schlech-ten* bányászati szó, amely való lapokat, hasadékokat jelent. Hogy ez a *schlecht* szóból jött-e létre jelentésváltozással, vagy fordítva, avagy a *schleichen*: csúszni, lopózkodni szóból jön-e, vagy a *Schlucht*: szakadék, hasadék, horhó, gugyor szóból? — annak, csak a németek a megmondható.

Igazán nem csodálkozhatni azon, hogy ilyes szófejtések után az olvasóban nem ébred elvakult tekintélytisztelő akadémiái nyelvészeti iránt és felpaprikázva fordul az ezernyi szláv etimológia felé.

A fentebbi Bárczi-idézet második fele szerint a szláv jövevényszavak a magyarban többnyire a keresztény terminológia, a falusi élet, a földművelés, az állattenyésztés körébe tartoznak; a következőkben ezekkel, s leginkább a földművelés szavaival kell foglalkoznunk, mivel a Bárczi-tanítványok a továbbiakban már dogmának tekintik, hogy "a kereszténységet főleg szlovén hitértítőktől vettük át", s hogy "a magyarok a földművelést a szlávoktól tanulták". Hadd lássuk akkor...

(folytatjuk)

* ez a *túr* az, amittől a ló háta túros, rövid o-val!

GAAL GYÖRGY

A százhuszonöt éves egyetem évkönyve

1997-ben kétszeresen is indokolt lett volna a kolozsvári tudományegyetem alapítási évfordulójának az illő megünneplése. Egyrészt nagyed századdal ezelőtt nem kerülhetett sor semmilyen megemlékezésre. A Babes-Bolyai Egyetem ugyanis csak 1919-től, a román egyetem megnyitásától számítja múltját. Az egyetemen kívüli vgy sajtóbeli megemlékezésekről pedig szó sem lehetett. Másrészt a romániai magyarságnak az 1989-es változások óta egyik fő követelése az önálló erdélyi magyar egyetem létesítése, lényegében az 1959-ben egyesítéssel megszüntetett Bolyai Egyetem újbóli önállósítása. 1997-ben a némileg változott politikai helyzetben különösen éles viták kezdődtek az egyetem újraindítása körül. Úgyhogy az évforduló országos szintű, egyházi és politikai vezetők jelenlétében megrendezett emlékünnepesei indokoltak lettek volna. Sajnos, hiányzott a megrendező.

E sorok írója már 1997. április 22-én a helyi napilapban, a Szabadságban figyelmettetett az évfordulóra és leszögezte, hogy november 10., az ünnepélyes megnyitó időpontja táján kellene a megemlékezést tartani. E cikkben és az Erdélyi Múzeum-Egyesület közgyűlésén is elhangzott arra vonatkozó javaslat, hogy éppen az EME tudná kellő ranggal megrendezni az évfordulót. Mert az EME 1872-től társintézete volt az egyetemnek, gyűjteményei közös használatában voltak, vezetői közül sok az egyetemen is oktatót. Sajnos, az EME vezetőségénem vállalkozott erre a — kétségtelenül nagy erőfeszítéseket kívánó — szervező munkára. Ugyanakkor tavasz vége felé híre kelt, hogy Budapesten rangos megemlékezést szerveznek az egyetem-alapítás évfordulójára.

Végül négy helyen tartottak emlékülést. Az alkalomhoz legillőbb ünnepélyességgel a Szent László Akadémia és a Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete szervezésében november 8-án egy egész napos rendezvény során idézték fel a Ferenc József Tudományegyetem történetét. Elhangzott hét szakszerű előadás, emlékkiállítás szerveztek, emlékérmeket adtak át. A Magyar Tudományos Akadémia Kongresszusi Termében a Magyar Tudománytörténeti Intézet szervezett november 12-én délután ünnepi emlékülést több előadóval. Kolozsvárt az adott időben csak a Szabadság november 10-i száma szentelt egy megemlékező oldalt az egyetemnek. A Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar részlege, valamint a Kolozsvári Népfőiskola tervbe vette egy-egy ülésszak szervezését, de az időpont egyre halasztódott. Végül igen szerencsétlenül mindkettőt november 21-én délutánra időzítették. Az egyetem magyar részlege eleve csak zárt körű belső megemlékezést akart szervezni, hiszen nem az egész egyetem évfordulójáról, csak egy tagozatról volt szó, könnyen beleköthettek volna. Ennek megfelelően a tanári kar tagjai egy-egy tudomány szak egyetemi múltjának, jeles oktatóinak a bemutatására vállalkoztak. A meghívó szerint 20-an jelentkeztek előadással, de csak 14-en tartották azt meg. Az emlékülés megnyitó beszédét a szervező, Szilágyi Pál rektorhelyettes mondotta. A Kolozsvári Népfőiskolának a Györkös Mátyi

Albert Emlékházban tartott rendezvénye a város érdeklődő közönségét célozta meg. Az itt elhangzó három előadás nagyjából átfogta az egyetem történet jelentős korszakait.

Az ilyen felemás körülmények között rendezett ünnepségek közepette meglepetésszámba ment, hogy a Magyar Tudománytörténeti Intézet az általa szervezett emlékülésre egy kétkötetes emlékkönyvet* is készített. Eddig négy tudományos szempontból fontos, a kolozsvári egyetem múltjára vonatkozó művet tartottunk számon. Márki Sándor és Pisztóry Mór munkája a millennium alkalmából 1896-ban készült. Márki Sándor 1922-ben Szegeden az egyetem alapítás félszázados évfordulójára inkább adattárszerű egyetem történetet állított össze. Közben a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1903-as kolozsvári vándorgyűlésére egy négyszáz lapos, főleg az orvosi és természettudományi intézeteket bemutató *Emlékkönyv* készült. A legrangosabb összefoglaló munka 1941-ben jelent meg Kolozsvárt: *Erdély magyar egyeteme*. Ezekből az 1919-ig terjedő időszak szinte teljes egészében megismerhető. A bécsi döntést követő évek adatai azonban hiányosak. Egy újabb emlékkönyvtől elvártuk volna e korszak feldolgozását, beépítését a Ferenc József Tudományegyetem életrajzába.

Mit találunk a most kiadott emlékkönyvben? Az előszót követően egy erdélyi oktatástörténeti kronológiát, utána a "Professzorok seregének" című központi részt, majd a rektorok névsorát, a tanárok felsorolását karonként és tanszékenként (intézetenként), s végül az egyetem történetére vonatkozó könyvészetet. Terjedelmét és adathalmazát tekintve átfogó munka, tekintélyes kiadvány. Csak belelapozva is érzékeljük, micsoda szellemi potenciált képviselt ez az egyetem több mint fél századon keresztül!

A 40 lapos első rész az "Erdélyi felsőoktatás történeti, művelődéstörténeti kronológia, különös tekintettel a kolozsvári kezdeményezésekre" főcímet viseli, s két alfejezetre oszlik. Először felsorolja az egyetem előtörténetéhez kapcsolódó 1525 és 1871 közötti eseményeket, majd az egyetemi élet és kolozsvári művelődéstörténet 1872-1945 (de ténylegesen — 1959) közötti fontosabb mozzanatait. Ha már a kötet nem ad egy egyetem történeti összefoglaló tanulmányt, föltétlenül helyesnek tekinthető a kronológia ide iktatása. A baj csak az, hogy a kronológiához is kellene hely- és tárgyismeret. Mert akik az adatokat összemásolták (többnyire más kronológiákból), érezhető bizonytalansággal, néha egyenesen hibásan fogalmaznak. Még szomorúbb, hogy senki sem olvasta végig egyhuzamban ezt az összeállítást, mert akkor legalább a fölösleges ismétléseket, sőt adatbeli ellentmondásokat, sajtóhibákat kiküszöbölhette volna.

Kezdjük talán a felekezeti-tanügyi vonatkozásokkal. 1557-ben a marosvásárhelyi református iskola "megkezdte működését". Igen ám, de a kolozsvári későbbi Unitárius Kollégiumot, sőt a nagyváradi protestáns iskolát is ugyanazzal az országgyűlési határozattal alapították. 1566-ot a kolozsvári református iskola unitáriussá válása évének nyilvánítani eléggé megalapozatlan. Maga a

felekezet 1568-tól számítja történetét. Még az "Unitárius Theológiai Intézet" sem származik 1566-ból. S igazán nem itt, hanem 1557-nél kellene említeni, hogy az intézet János Zsigmondtól "szép palotát" kap az Óvárban. 1571-ben a "gyulafehérvári középkori káptalani iskola" nem kerülhetett református irányítás alá, mert az ez évben elhunyt fejedelem az 1560-as években ott egy Gyulai Pál vezette unitárius főiskolát létesített. Mi nem 1595-öt ünnepeljük a vallásszabadság erdélyi kinyilvánítási idejének, hanem 1568-at. Persze, az országgyűlés többször megerősítette határozatát. A kolozsvári Református Kollégium nem 1622-t (a gyulafehérvári főiskola alapítási évét), hanem — fennállása idején — 1607-et ünnepelte beindulása idejével. Az 1579-ben "Báthori" (újabbán: Báthory) István alapította jezsuita tanintézet történetének minden fontosabb dátumánál elő- és utótörténetet is adnak. S a jezsuita "kollégium", "nagygyimnázium" nem csak "kapcsolatban állt" a Báthory-féle egyetemmel, hanem egyazon intézmény volt. A rendelkezésünkre álló több iskolatörténeti mű egyike sem tud arról, hogy 1753-ban "Mária Terézia ismét egyetemi rangra emelte" volna ezt az intézetet (persze, lehet ez egészen újonnan napvilágra került adat). Hogy mit ért a kronológia az 1731—32-ben "lerombolt régi egyetem épületé"-n, nem tudjuk megfejtetni. Ekkoriban épültek a Farkas utca nyugati végén az új jezsuita épületek. 1760-ban Batthyányi József gróf még erdélyi püspökként, s nem kalocsai érsek minőségben alapított Kolozsvárt árvaházat. A reformátusok megjelenése előtt az "ev." rövidítés nem evangélikus, hanem *evangeliumi* feloldást kíván. Furcsa fogalmazás 1661 táján az Unitárius Kollégium "tanárai és papjai" közül meghaltakról beszélni, mert akkoriban minden tanár egyben pap is volt. 1693-ban I. Lipót nem az "Unitárius Kollégiumot", hanem csak annak óvári épületét adományozta a jezsuita rendnek. Az unitárius főiskola tovább működik, bár a kronológia mellözi. Még a Reményi zsebkönyv kapcsán sem utal rá.

A várostörténeti vonatkozású dátumok esetében meglepőnek találjuk, hogy pont 1625-től bukkan fel a "Kalandos társulat" neve, mely a "betegellátást segíti". Kolozsvárt már az 1500-as években nem is egy ilyen társulat működött, tevékenységük akár három mondatot is érdemelt volna. Az "első magyar operabemutató" 1822-ben félreérthető fogalmazás: az első magyar operát, pontosabban Ruzitska József "Béla futását" mutatták be ekkor. A reformkortól megindul a sajtóélet. Rengeteg újság és folyóirat címe olvasható itt, mindenütt a "periodika" minősítéssel, legyen az Keresztény Magvető vagy Magyar Polgár. Legalább a minősítő alcímet oda kellett volna írni. Az 1859-ben műtermet nyitó fotóművész nem Veress Endre, hanem Veress Ferenc. Az 1700-as években nem beszélhetünk Orvos-sebész Tanintézetéről, mert az csak 1817-ben önállósul, s akárhogy is számláljuk, utolsó tanári karából nyolcan lettek az egyetem tanárai. A Jogakadémia 1863-as létesítéséről itt nincs adat, de arról van, hogy 1868-ban négy évfolyamossá bővítették. Jakab Elek hatalmas várostörténetét monográfiának lehet nevezni, de sorozatnak aligha.

Az egyetem történeti részben is rengeteg helyesbítéssel akad. A Mikó-kert nem csak 1895-től, a klinikák építésétől került az

egyetem használatába, korábban már ott épült fel a Vegytani Intézet, s a klinikai telepből csak a nőgyógyászat egy része fekszik a Mikó-kert területén (vö. 35. és 40. l.). Az Országos Karolina Kórház korábban nem egy, hanem egy tucatnyi rozoga épületben működött. A sebészet, belgyógyászat és nőgyógyászat épületei nem 1888-ra, hanem 1898-ra készülnek el. Az 1889-es dátumhoz kötött Mensa Academica "1910-re készült el". Persze, nem az intézmény, hanem az épülete! (1910-nél már helyes a fogalmazás.) Az egyetem központi épületét nem avathatták fel 1895-ben, csak annak keleti szárnyát. Az ünnepélyes felavatás 1902-ben volt. 1894-ben nem a Tanítóképző, hanem a Tanítónőképző épült fel. 1909 májusában az új könyvtár ünnepélyes felavatása egyszerre történt az Apáthy-féle Állattani Intézetével (Mikó-kert). 1913-ra elkészült a Pasteur-épület, de berendezésére már nem került sor, 1914-ben hadikórházzá alakították. Így téves 1940-nél a román építkezések közé sorolni a Pasteur-t is. Nem az egyetem, hanem Kolozsvár város került 1918. december 24-én román fennhatóság alá. Az egyetem életébe 1919 májusáig a román hatóságok nem avatkoztak bele. Így a tanárok is mind helyükön maradtak: oktattak, vizsgáztattak. Nagyon homályos megfogalmazás, hogy "1919 őszén az intézmény magyar nyelvű egyeteméből román tannyelvű egyetemmé alakult". Itt bizony részletezni lehetett volna az esküre való felszólítás, megtagadó nyilatkozat, épület-lefoglalás eseményeit. A román egyetem címében nem szerepelt a "királyi" jelző. Akárhogy is számoljuk, a Ferenc József Tudományegyetem 1919-ig nem emelt 63 épületet, s közgazdasági kari épülete már csak azért sem lehetett, mert ilyen karral csak 1940-től rendelkezett az intézmény. Az 1920-as évektől kezdve igen szegényes és szűkszavú a kronológia, aztán az 1940-es években újra kibővül. 1945-ben nem Pásztori, hanem Pászta Géza az egyetemi tárgyaló küldöttség tagja. 1948-nál a Bolyai Egyetem tanszékeit sorolják fel, nem pedig "tanszékei". A román miniszterelnök nevét lehet Groza Péternek írni, de helyesebb a Petru Groza, azonban sehogy sem indokolható a "Peter Groza" változat.

Az emlékkönyv központi része a "Professzorok seregszemléje". 213 egyetemi tanár emlékét idézi fel ábécé rendben. A professzor neve alatt a tanszék megjelölése olvasható és az évszámok, melyek közt azt betöltötte, aztán egy vagy két oldalon életrajzi adatainak, egyetemi pályájának a bemutatása, egy rá vonatkozó nekrológ vagy cikk részlete, s néha egy-egy tőle vett egyetemi beszéd-részlet olvasható. Végül a forrásokra történik utalás. Az elképzelés ideális. Csak hogy ezt nem mindig sikerül megvalósítani. A leggyakrabban valamelyik szaklap vagy az akadémia nekrológiájából idéznek. Néha szó szerint, néha jelölt vagy jelöletlen kihagyásokkal. Néha ott a szerző neve, néha hiányzik, még akkor is, ha személyes élményekre hivatkozik az írás. A kihagyások sokszor logikátlanok. Például Pecz Vilmos tudományos működésének három szakaszából, mikor a harmadikra kerül a sor, azt kipontozzák. Nem vigyáznak arra, hogy az idézeteken kívül mellőzzék az idejét múlt szavakat, kifejezéseket. A múlt századi szövegekben a *rumén*, *ruméniai*, az 1940-es évekbeliekben az *oláh* névváltozat tér vissza. Jó,

hogy a román szót is időnként használják! De a régies helyesírást is néha átveszik, főleg tulajdonneveknél. Itt-ott a kommunista frazeológia kötelező jelzői lepnek meg. Így Lechner "haladó" tudós volt, Magyarországon 1920-tól "ellenforradalmi rendszer" uralkodott.

Vannak tanárok, ahol jól sikerült az összeállítás. Ilyenkor kiderülnek a fontos életrajzi adatok, sőt jellemzést is kapunk az illetőről. A tanároktól vett idézetek mindig jók, találóak. A nem túl híressé váltaknál gyűlt meg a szerkesztők gondja. Volt ahol a Szinnyei- vagy Gulyás-féle életrajz-gyűjtemény illetve a Magyar Életrajzi Lexikon szócikkét fogalmazták át, esetleg hozzá kapcsolva az egyetemi értesítő néhány adatát. Elég sok az olyan tanár, akinél hiányzik a születési és elhalálozási évszám is. A szerkesztők megelégedtek a legkézenfekvőbb segédkönyvekkel, folyóiratokkal. Számos adatot lehetett volna pótolni egy kis kutatómunkával. Több életrajzban kifejezett hiba, elírás található, de ezek általában a források hibái. Azért csak meglepő, hogy Meltz Hugó nevénél tévesen 1890-ig jelent meg az Összehasonlító Irodalomtörténeti (és nem helytelenül: Irodalomtörténeti) Lapok, míg a kronológia 37. lapján helyesen 1888 a megszűnési dátum! Horváth Béla semmiképpen sem lehetett 1936-tól a "kolozsvári szemklinikai tanára". Vagy Dávid Lajos 1908-tól 1921-ig Székelyudvarhelyen tanár, ahol "modern fizikai intézetet" rendez be. Aztán hét sorral lejjebb megtudjuk, hogy 1914-ben Budapesten kapott állást. Az ehhez hasonló elírásokat egy figyelmes átolvasással korrigálni lehetett volna.

A legjobb megemlékezések kétségtelenül azok, amelyek a tanárok kolozsvári munkásságát (is) méltatják. Viszont olyan cikkekből is válogattak, ahol épp csak utalás történik arra, hogy az illető Kolozsvárt tanított, vagy egyenesen kihagyják ezt a ténytet. Itt-ott, inkább hézagoltónak, beiktatják a tanárok műveinek könyvészetét.

A tanárok névsora hosszú. Megértjük, hogy terjedelmi szempontok miatt csak a nyilvános rendes tanárokat méltatják. Mégis figyelmeztetnünk kell arra, hogy a nyilvános rendkívüli tanár a régi magyar egyetemi rendszerben ugyanolyan funkciót töltött be, mint a professzor. Tehát egy tanszéket vagy rendes vagy rendkívüli tanárral töltöttek be. Ha a pályázó még túl fiatal volt, nem bizonyított eléggé, akkor kapta a "rendkívüli" minősítést, s rendszerint egy-két év múlva "rendes"-sé léptették elő. Csak amennyiben az illető távozott, meghalt vagy az egyetemet éppen beszüntették, maradt el az előlép-

tetés. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert több tanár esetében a rendes tanári időszakot közlik, s közben már két-három évvel korábban megkapta a tanszéket rendkívüli minősítésben. (Ez különösen a tanszékenkénti felsorolásnál zavaró, kénytelenek zárójelben jelezni a rendkívüli tanári kinevezést.)

Végző soron a rendes tanárok lajstroma sem teljes. Az Előszó mentegeti Czifra Ferenc, Deér József, Rónai András mellőzését. De hiányzik még id. Veress Ferenc bőrgyógyász, az 1940-es évekből pedig Balanyi György történész, Boda István pedagógus, Hantos Gyula földrajztudós, Lutter János jogász, Módi Mihály klasszika-filológus, Mihálik Péter anatómus professzorok neve, pályaismertetése. Viszont rátalálunk László Gyulára, aki 1945-ig rendkívüli tanár volt. Ő lehetett talán az egyetlen élő a kötet szereplői közül. S föltétlenül itt a helye. Akárcsak ide illett volna Gáldi László, Gunda Béla, Szabó T. Attila vagy Teleki Géza a rendkívüli tanárok közül.

A rektorok névsora hibátlan, Márki könyve is közli őket, csak az 1940-es évekkel kellett kiegészíteni a listát. Érdekes lett volna a dékánok jegyzékét összeállítani, az még nem jelent meg.

A legeredetibb rész a tanszékek és intézetek bemutatása. Itt tisztán kirajzolódik, hogyan váltakoztak az előadók, milyen osztódások történtek, esetleg mikor szűnt meg egy-egy tanszék. A klasszika-filológiánál összemosódik két tanszék. Az I. tanszéket 1940–1941-ben Förster Aurél töltötte be, az ő utóda lett 1943-tól Módi Mihály. A II. tanszéken (klasszika filológia és ókori történet) 1940-től rendkívüli, 1941-től rendes tanári minőségben Ivánka Endre adott elő.

A 90 tételes irodalom-jegyzék átfogó és igen hasznos. Nagymértékben segíti a további kutatómunkát. Talán ide kíváncsított volna az egyetem híres professzorainak kerek évfordulói alkalmával összeállított néhány emlékkönyv címe.

A kötetet záró hét fényképmelléklet közül kettő képaláírása téves, mert a könyvtárat nem 1902-ben, hanem 1909-ben "avatták fel". Az Anatómia épületet sem 1899-ben, hanem 1888-ban adták át. Az ilyen kis számú melléklet közé talán nem kellett volna éppen a Botanikus kert Növénytani Intézetének és az új klinikák épületének a képét beiktatni, hiszen ezeket a román egyetem részére építették, s csak a bécsi döntést követő öt évben voltak a magyar oktatás hajlékai. Sikeres a két kötet címlapja, rajtuk az egyetem központi épületének századeleji képe egy szekérrel az előtérben. Általában a nyomdai kivitel ízléses, az oldalak tükre szépen elrendezett, a papír kitűnő minőségű.

Jó, hogy elkészült ez az emlékkönyv. Az összeállítására vonatkozó elképzelés is szerencsés. De a kivitelezésben mindenütt a sietség, néha egyenesen a felületesség jelei mutatkoznak. Pedig az összeállítónak három szakszerkesztő, két anyaggyűjtő, három szövegszerkesztő és egy bíráló segédkezett. Talán túl sokan is voltak.

1998 február

*Százhuszonöt éve nyílt meg a kolozsvári tudományegyetem. Emlékkönyv. [Összeállította: Gazda István.] Magyar Tudománytörténeti Intézet. Piliscsaba 1997. I-II. 459 l.

Kós Károly rajza

BURÁNYI BÉLA

(Vajdaság)

Aracs*

Holt harang hangja
kong.
Fekete mélység visszhangozza.

Lehajtott fejű
kórok tarkóján latin zsolozsmák
zümmögve hintáz-
tatják a múltat.

Bűntudat ingat így
fejet.

Tört-magyar papi beszédek,
megölt táltosok benőtt
hamvai fölött.

Nyűvésig hordott
terhültektől súlyos
lépteik után felütik fejük
a gyep alól.

Újra. És újra.

Mit kérnek számon?

Fekete, szalonnás rögök
fölött
remegő ujjak közt fénylik
félig kihordott délibáb.

*

Elosztott,
kiadott
eladott,
feledett,
feladott

Jelent és múltat.

Magába síró
madár.

Plundrás urak,
szoknyás papok,
nadrágos asszonyok között
babrált a tudat,
varkocsba fonva
mát és rég tovaszállt
tegnapot.

"Baszom én azt a világot
amelyikben
zsidó az Isten,
német a császár,
rác a bíró!"

*

Tömösköz, Aracs, Déli- Tizántúl,
Kis-Böge, Ejcse, Haranga, —
Kökénd,
Béb, Sasülés, Demeovára, Baromlak,
kun urak lakta Szaján,
Sáp, Teremalja, Hegyes, Terján,
Bozaszállás,
kun Balacsuk fia lakta,

Bottaliültőbesenyő, Ürs,
Torpa, Bikács, Borjas, Módos, Kér,
Újfalú, Bálányos, Hegyesegyház,
Ősz, Kakat, Óléc,
Csóka, Homokrév,
Bötelek, Szemlak,
Illancs,
Meg mennyi még!...

Bánlak.

*

Bá-á-nat! Kiált a régi révész
szivemben,
s a partra elsőnek kiszáll.

Part és víz között félúton,
sorshúzó súllyal csörren
halott kezében
a lánc.

Fejem körül feszül,
roppanni készül sokezer
halál.

Kúszált jajával
ott leng a sorsom,
jegenyék göbös
botjára dülve.

Foszló pásztorszakáll?

Kopjafán bikanyál?

*

Felhajtott pendely emitt!
Mozdul a szélle!
Halk halmok felett...

Csak a fű fénye.
Ne félj!

*

A Tisza. Ősi
kapaszkodó.

Halott medrében virágzanak a
birsalmafák.

Gödrök,
kivájt szemek.

Erőszak nevek:
Zrcnyanin, Kozárci, Szutjeszka,
Milosevo...

*

Üljünk be hát!

*

(Hit?
Remélni
szeretnék...

Add vissza népem gyerekeit,
s tán hinni is tudnék.

Újra.
Uram.)

*Hajdan kunok - (1280), pestis-
(1536), török-(1551) dúlta vásároshely,
30—35 000-re becsült népesség-vonzás-
körrel. Ma romosan is fenntartott Árpád-
kori pusztatemplomrom, Török-Becsé-
től nem messze a bánáti kukoricások
között.

ROSDY TAMÁS

A hatvanesztendő MAGYAR NEMZET

Hatvan esztendő történelmi léptékekkel nem nagy idő, de egy ember életében jelentős kor, és egy magyar napilap történetében egyenesen csodálni való. Mert a londoni Timesnak könnyű 210 évesnek lenni megszállások és rendszerváltozások nélkül. A svájci Neue Zürcher Zeitungnak sem kellett a maga 177 éve folyamán cenzorokkal és pártközponti sajtóirányítással bajlódnia. De itt, Közép-Európában átélteni és túlélni az elmúlt hatvan évet igazán embert és lapot próbáló teljesítmény. Ráadásul a Magyar Nemzetnek nem csupán a címe jelentette a folytonosságot hat évtized viszontagságai során, hanem mindig maradt valami — legalább halvány — törekvés, hogy megfeleljen a nemcsak 1938-ban időszertei jelmondatnak, amit a lapindítást beharangozó plakátok hirdettek: "A Magyar Nemzet küzd, hogy Magyarország magyar ország maradjon." (...)

Pethő Sándor az első vezércikkében természetesen nem ismeretlenül fordult "A magyar társadalomhoz". Nemcsak történészként, de publicista szerkesztőként is jól ismerhette a közvélemény, munkatársi csapatával együtt (...).

"Nem hirdetünk tehát földforradalmat sem! — Az ínség és a nyomor lázítását főbenjáró bűnnek tartjuk a nemzet ellen. De minden idegszálunkban érezzük a nagybirtokrendszer lebontásának tovább már el nem odázható szükségességét, egyrészt a társadalmi egyensúly helyreállítása érdekében, másrészt azért, hogy a nemzet történelmi gondolata többé ne csak az »úri nemzet« életérzése legyen, hanem végre-valahára a szegények kenyerévé is váljon." "Utolsó vérünkig ragaszkodunk hozzá, hogy a magyar nép megújítását munkáló reformok mindenféle idegen jelszó-inflációk ürügyén ne ejtsenek csorbát a magyarság történelmi életformájának előkelőségén. Legyen reform a jogállamban, rend a szabadságban, jogfolytonosság az alkotmányban, emberség a fegyelemben, méltóság a nemzeti öntudatban s egység a társadalmi erővonalak viszonyában." (...)

Amikor 1940 nyarán a németek látványos katonai sikereket értek el a nyugati fronton, erősödött a magyar kormányra nehezedő náci nyomás, és ez a Magyar Nemzetet is válságos helyzetbe hozta. Betiltását ugyan hiába követelték, de 1940. június 12-től 26-ig, két hétre szüneteltették. Július 23-án azután — a lap megmentése érdekében — Pethő Sándor lemondani kényszerült a főszerkesztői posztjára. "Úgy érem ugyanis, hogy a mai helyzetben nem tudnék már használni annak az ügynek, amelyért együtt küzdöttünk... nagyrabecsült kollégáimmal. Tudatában vagyok annak, hogy nevem és állásom a mostani körülmények között csak feszélyezné a Magyar Nemzet írói és szerkesztői csoportjának politikai elhelyezkedését és akciói szabadságát, valamint azoknak a nagy céloknak munkálását, amelyeket a lap megalapítása óta becsülettel szolgáltunk." A levél Balatonfüredről kelt, ahol — éppen az események miatt is — megrendült egészségét igyekezett helyreállítani. Itt érte a halál autószerencsétlenség következtében egy hónap múlva, 1940. augusztus 25-én. Két évvel a Magyar Nemzet indulása után.

Európai Utas 32. sz.,
részletek a tanulmányból

KÓDEX —

— Mit gondol, mennyire tárgyszerű a mai magyar történetírás?

— Vannak olyan területek, ahol elfogultsággal vádolnak bennünket. A magyar történetírással kapcsolatban a legfontosabb globális vád szomszédaink részéről: egyfajta "birodalmi" koncepcióban gondolkozik. Ezt vállalunk kell! Ez nem azért van, mert napjainkban visszavágyjuk a Trianon előtti Magyarországot, hanem egyszerűen azért, mert 1918-ig — de jure 1920. június 4-ig, a békeszerződés aláírásáig — egy nagy történelmi Magyarország létezett. Bennünket attól eltiltani, hogy a saját történelmünket kutassuk és tanítsuk, nem szabad. Nekünk nemcsak arra van elidegeníthetetlen jogunk, hogy Afrikát, Bizáncot, Japánt vagy épp Kamcsatkát kutassuk, de méginkább jogunk, sőt kötelességünk, hogy Erdélyt, a Felvidéket, a Délvidéket vagy épp Burgenlandot kutassuk, mert a magyar múlt szervezettebb részét képezik. Megértem a szomszéd országokat is. Viszonylag tűrhetően ismerem például a szlovák történetírást. Pályám elején intenzíven foglalkoztam Csák Mátéval, két könyvet is publikáltam róla, s az ő kedvéért tanultam meg annyira szlovákul, hogy a szakirodalmat még ma is egy kissé, de harminc évvel ezelőtti folyamatosan tudtam olvasni. A szlovák történetírást mélységesen megértem, tudniillik Szlovákia fiatal állam. A szlovák nemzet ezekben az évtizedekben formálódik ki, és keresi a gyökereit. Minden nemzet átment ezen a fázison, amikor megpróbálta a történelemből minél mélyebben beleereszteni a gyökereit. Ez a ma szempontjából esetleg irritáló lehet. De ne felejtjük el, hogy amikor a 18–19. században mi is mélyen beleeresztettük gyökereinket a múltba, akkor ez az osztrákokat irritálta! De Ausztriának is el kellett fogadnia, hogy nagy keleti végein él egy nem német nyelvű, nem azzal az azonosságtudattal rendelkező, más mentalitású népesség. Most nekünk is el kell fogadnunk: a mi "nagy birodalmunk" újkori, legújabb kori történelmében a sors, a demográfia így hozta, hogy más népek alakítottak államot, vagy csatlakoztak Kárpát-medencén kívül nyelv- és mentalitástestvéreik. Ezek most a történelmiségben próbálnak gyökeret ereszteni. Ezek a folyamatok idővel le fognak tisztulni, de ez nem azt jelenti, hogy most időnként, alkalmanként ne figyelmeztessük őket. Mint ahogyan ők is figyelmeztetnek bennünket. Ebben az esetekben nagy részben nincs igazuk. Mert nekünk Japánt kutatni jogunk, de a Kárpát-medencét kutatni kötelességünk. A történettudományban nincsenek kicövekelt dolgok, mindent szabad kutatni. A szomszédos országok történészeinek sem kell rossz néven venniük azt, hogy az ő történelmükbe vágó dolgokat kutatunk. Mert nem is biztos, hogy az ő történelmükbe vág. Quo jure? Másrészt pedig a kutatás szabadsága itt ma már messzemenő. Ars poeticám, hogy a középkori magyar történelmet egyszerre kell nemzetközi összefüggésekben, ugyanakkor szigorúan a forrásokra építve kutatni. Erre törekedtem például a magyar állam megszületéséről szóló könyvemben, vagy például a magyar nemzet megszületését tárgyaló kötetem el sem készíthetett volna tág horizontú európai tabló felvázolása nélkül.

Részletek a TISZATÁJ 1998. júniusi számában KRISTÓ GYULA történészszel, a szegedi egyetem professzorával készített interjúból.

— INDEX

CSODÁLATOS 20. SZÁZAD A ZENÉBEN 10. "Die verklarte"... Romantik

Arnold Schönberg egyik legismertebb, legtöbbet játszott, legkedveltebb művének, a "Verklarte Nacht"-nak a címét kölcsönöztem mondanivalom élére. A "Megdicsőült éj" — op. 4, 1899-ben keletkezett vonósszextett, amelyet 1917-ben a szerző kamarazenekearra írt át, majd 1943-ban ismét átdolgozott. Tehát majdnem élete végéig foglalkoztatta műve sorsa. Azt mondhatni, a schönbergi életmű egyik vezermotívumává vált. És a schönbergi zenéhez vezető út egyik legjelentősebb, irányt mutató alkotásává lépett elő. Népszerűsége mai napig töretlen. Schönberg, a nagy újító megélte zenéjében mindkét század nagyszerűségét: az érzelmek örvényeszerű túláradását (XIX. század) és az ésszerűség totális diadalát (20. század). A számjegyek írása (különbözősége) is jelezni kívánja e kétféle világot. Úgy tűnik, Schönberg az igazi utolsó romantikus és az első racionalis zenei mágus. Az átmenet e kettő között 1909-ben kezdődik az *Öt zenekari darab*bal, és az 1928-ban alkotott *Zenekari variációk*kal tetőzik. Harmincöt évesen indítja el az átváltozás alkotói szakaszát és ötvennégy évesen jut el újhangrendszerre teljes birtokba vételéhez.

Hadd térjek ki itt egy korábbi elméletem rövid ismertetésére. Az alkotók életét három nagy szakaszra lehet általában felosztani. Az első szakasz az *asszimilálás ideje*; mindent magába szív az alkotó, amit elődei művészetéből szükségesnek, hasznosnak ítél, magába, alkotásaiba átmenteni. Úgy harmincéves életkor környékén befejeződik ez a fontos folyamat, és elkezdődhetik a saját *alkotói én* kiteljesítése. Ez megközelítőleg két évtizedig tart (Schönberg esetében ezt a periódust olyan művek jelzik, mint az *Erwartung*, a *Die glückliche Hand* — 1909—13 —, a *Pierrot lunaire* — 1912 —, az op. 30-as *Harmadik vonósnégyes*). Azután bekövetkezik a nagy beérkezés, a gondolatok, érzések, kísérletezgetések kiérlelése és lezárása az ötvenedik életévtől a befejezésig. Ez a szakasz nagyjából ismét három évtized, mint amennyi a bevezető szakasz volt. Ha az első szakasz egy szélsően cikázó, de állandóan emelkedő irányba haladó vonalrajzzal fejezhető ki, akkor a második szakasz egyetlen vonallal szimbolizálható, amely kilenghet le és fel, de megtartja egyenesvonalú, nyílvevesszerű, előremutató, energiateli haladását. Az utolsó alkotói szakaszt sok vonallal jelezhetnénk, sokféle ágazó, le-

gyezősen kinyíló, ágas-bogas ábrával. A vonalak közül néha egyik-másik visszafelé is mutat. Más vonalak hatalmas fellendülést jeleznek, vagy éppen teljes alászállást, az alkotóerő átmeneti, esetenkénti végleges kimerülését. Az sem ritka, hogy az ideiglenes megtorpanást újabb, csodálatos felívelés követi. Schönberg alkotói életútja akár mintapéldája is lehetne az előbbi modellnek. Összes nagy műve, az 1932-ben befejezett *Moses und Aron* operától az 1947-es dátumozású *Varsói menekült* c. kantátaig a harmadik alkotószakaszában keletkezett. Még *visszahajlásra* is van példa: az op. 43/b, *Téma és változatok zenekarra g-mollban* íródott; kifejezetten tonális mű, a klasszikus variációsorozatok mintájára. A mű bemutatóját Koussevitzky vezényelte a Bostoni Szimfonikusok élén 1944-ben!

Hatalmas pályafutás a "megdicsőített" romantikától a század zenéjének teljes megújításáig. Ki más végezhetne volna el ezt a hatalmas zenei rendszerváltsást, mint az az alkotó, aki egyben kiteljesítette a romantikus zenei eszményt is korai alkotásaiban? Csakis e kiteljesítés révén szembesülhetett igazán azzal a problémával, amit ő maga így fogalmazott meg: "... tudatában voltam, hogy egy idejétmúlt esztétika korlátjait törtem át."

De mielőtt végérvényesen megszabadította önmagát és zenéjét a romantika gondolat- és kifejezéstarától, azt a zenét a végső izzásig hevítette. Ennek különösen szép példája a hatalmas méretű *Pelleas és Mélisande* (op. 5, 1903) című szimfonikus költeménye. Debussyval egyidőben dolgozik ezen a szimfóniának is monumentális alkotásán. A témára Richard Strauss hívta fel Schönberg figyelmét, az a szerző, akinek ajánlására elnyeri 1903-ban a *Liszt-ösztöndíjat*.

Valóban csodálatos ez a 20. századi zenetörténet!

TERÉNYI EDE

HOL-

Pomogáts Béla a Magyar Írószövetség új-
raválasztott elnöke.

Az ARTIMPEX Kft. és a Kriterion
Könyvkiadó 1998. december 3-án fölavatta a
kolozsvári Szentegyház utcában a *Gaudeamus*
könyvesboltot. Az ünnepséget Gun-
dula Fleischer, Horváth Andor és Adrian
Marino nyitotta meg.

A Székelyföld 11. számában Lászlóffy
Aladár, Bogdán László, Fekete Vince és Lö-
vétei László versei mellett Bölöni Do-
mokos Szüreti gyöngykoszorú, György
Attila Sámson és a filiszteus, Lőrincz György
Az életművész és Molnár Vilmos Regina néni
és az atom című prózája olvasható. Aranyág:
A Föld és teremtése a romániai magyar népha-
gyományban. Irattár: Tamás Sándor Székely-
földi erdőviszonyok a múlt század végén. Kelet
Népe: Sylvester Lajos Csángósorsok a hegyen
innen. Csetri Elek akadémikus-történésszel
Tánczos Vilmos beszélget ("El lehet jutni
oda, hogy egy objektív históriát írjunk") s a lap
közli a tudós Wesselényi a jobbágyfelszabadít-
ás európai hátteréről című tanulmányát. Ujj-
lenyomat: Tófalvi Zoltán 1956 erdélyi
mártírjai; Pálczer Károly Szenvedésünk éve.
A Múteremtésben Szatmári László beszélget
Maszelka János képzőművésszel (Életem,
terveim — Mégis érdemes volt dolgozni). Nap-

lő: Mózes Attila Pisszenések, suttagások,
szisszenések; György Attila Olvasónapló.

A Látó novemberi számában verset kö-
zöl Jánosházy György, Benő Attila, Szabó
György, Tóth István, Gombos Szilárd, Gál
Attila és Fazakas Attila. Kőbányai János
interjú-regényrészletében Heller Ágnes
vallomása; prózai írást ad közre továbbá
Tóth Mária (Meddig élnek a libák?), Kali Kin-
ga (A szór), Szakács István Péter (Kyrie elei-
son), Gergely Tamás (Mátyás király
Stockholmban) és Kiszely Gábor (Vissza ltha-
kába). A fanatizmus ezer arca a címe Bogdán
László esszéjének. A Dokumentumban Len-
gyel Balázs Sorsunk drámájából cím alatt ad-
ja közre Székely Jánossal folytatott leve-
lezésének néhány darabját. A Kis lírai anto-
ológiában Tóth István fordít a spanyol ba-
rokk szonettjeiből; a Művészvilágban László
Ferenc emlékezik Zoltán Aladárra.

A kolozsvári Állami Magyar Színház
Visky András fordításában, Vlad Mugur
rendezésében mutatta be Eugène Labiche
A Lourcine utcai gyilkosság című komédiáját.
Díszlet: Helmuth Stürmer m. v.; jelmez:
Varga-Járó Ilona m. v.; zene: Nicu Alifantis
m. v.; a rendező munkatársa László Judit.
Szerelők: Bogdán Zsolt, Hatházi András,
Kardos M. Róbert, Bíró József, M. Kántor
Melinda.

A Kriza János Néprajzi Társaság és a Ke-
lemen Lajos Műemlékvédő Társaság rendezé-

sében november 26-án bemutatták a *Hava-
salja havasa. Tanulmányok a székelyvassági he-
gyi tanyák népéről* című, Bárh János
szerkesztette, Kecskeméten megjelentetett
könyvet, amelynek szerzői: Bárh János,
Romsics Imre, Mészáros Ágnes, Sz. Tifán
Magdolna, K. Dávid Mária, Veres Péter,
Zepeczánér Jenő.

A kolozsvári Művészeti Múzeumban no-
vember 18-án nyílt meg Incze Ferenc gyűj-
teményes kiállítása.

Ugyancsak Kolozsváron, a Gy. Szabó
Galériában nyitották meg november 21-én
Fekete Zsolt festészeti tárlatát.

A Magyarok Világszövetsége Erdélyi Tár-
sasága és az RMDSZ Temes megyei Szervezete
ünnepség keretében emlékezett Bolyai Já-
nosra az első nemeuklideszi geometria fel-
fedezésének 175. évfordulóján. Bevezető
előadást Toró Tibor atomfizikus tartott, s a
Magyar Tudományos Akadémia külső tagjá-
val Szócs Géza beszélgetett; a temesvári
Csiky Gergely Színház bemutatta Szócs Géza
készülő Bolyai drámájának egy részletét.
Ezt követően a temesvári Tudományegyetem
leleplezték Bolyai János Vetró Artur
készítette szobrát.

A kecskeméti Forrás novemberi számá-
ban olvashatók Kudelász Nőbel versei.

-MI

Erdélyi télben

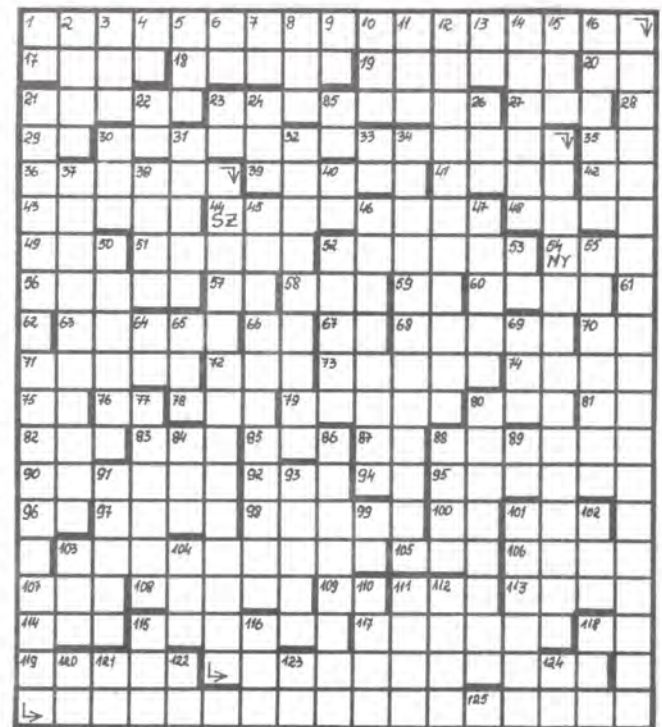
Rejtvényünkben Tompa László versé-
nek négy sorát idézzük a vízszintes 1., 30.,
36. és függőleges 21. sorokban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt
betűk: A, F, E). 17. Munkás kéz jelzője. 18.
Szerb..., neves magyar irodalomtörténész. 19.
A bibliai Vásti utódja, helyettesítője. 20. Azo-
nos mássalhangzó. 21. Ritka férfinév. 23. ...
otthon, Petőfi-vers. 27. Női név becézve. 28.
Nitrogén. 29. Helyhatározó rag. 30. Az idézet
második sora (zárt betű: G). 35. ... fair lady,
Cukor György filmje. 36. Az idézet harmadik
sora (zárt betűk: K, A). 39. Szajkózva tanul. 41.
Élező. 42. Akol egyenműi. 43. Erdélyi megye-
központ. 44. Igyekezet. 48. Hacsaturján szem-
élyneve. 49. Lehár Ferenc operettje. 51. Két
szó: szolmizációs hang — női becenév. 52.
Hegy alatt vezet át. 54. Juhserég. 56. Marokkó
fővárosa. 57. Tiltószó. 58. Holland és osztrák
kocsik nemzetközi betűjele. 59. Molnos Lajos.
60. Ruhatarozók. 61. Névelő. 62. Tonna. 63.
Oktat. 66. Hangtalanul futó! 67. Ezüst. 68.
Raped. 70. Helyhatározó rag. 71. Nagy Ká-
roly hazai térképeken. 72. E. I. U. 73. ... Lum-
pur. 74. Ünnepelesen tagjai sorába felvesz.
75. Simon László. 76. N. S. 78. Román him-
nusz. 79. Szerencsejáték. 80. Határtalanul
eszes! 81. H. É. 82. ... Blandiana, költőnő. 83.
Angol világos sör. 85. Kálium és asztácium
vegyjele. 87. Azonos magánhangzók. 88.
Gyógyít, orvosol. 90. A bagoly és a ..., Csoko-
nai-mű. 92. Női főszereplő Az ember tragé-
diájában. 94. Kovács László. 95. Konyhakerti
növény. 96. Káka-bél! 97. Magot hint. 98. Mo-
lekula fajta. 100. Fehér megye kocsijele. 101.
Sír. 103. Magazin. 105. M. W. A. 106. Isten
veled! 107. Hagyma — oroszul. 108. Végtag

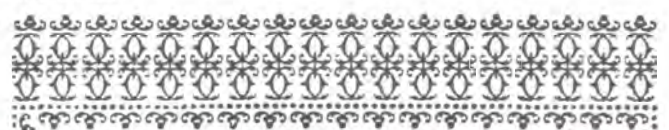
része. 109. Hangtalan arab! 111. Osztrák, mál-
tai és német kocsik betűjele. 113. ... Géza, az
1967-ben Budapesten megjelent Operakézi-
könyv szerzője. 114. Tan betűi. 115. Amillimé-
ter ezredrésze. 117. Névelős ravasz állatok.
118. Gaal Dénes. 119. Mosópor-márka.

FÜGGŐLEGES: 1. Majtényi Erik. 2. Plaj-
bász. 3. Ipari növény. 4. ... király, Lalo-opera.
5. Vissza: a hét vezér egyike. 6. Cink. 7. Szám-
név. 8. Férfi-szereplő a Dallas-sorozatban. 9.
Holland kocsijel. 10. Igen — angolul. 11.
Nagy edény. 12. Fiatal főiskolai tanárok be-
széde. 13. Közlekedési vonal. 14. Ásójjával
méllyre hatolna. 15. Hangtalanul lerágó! 16.
Finnországi település. (Ylimaa). 21. Az idézet
negyedik sora (zárt betűk: L, K, R). 22. Á. E. 23.
Indulatszó. 24. Vándormadár. 25. E. A. 26.
Ezer, románul. 30. Konyhai edény. 31. Szul-
tánkenyér. 32. Mérges pók. 33. Fluor és oxi-
gén vegyjele. 34. Országirányító erő. 37.
Tisztviselő. 38. Magyarországi folyó. 40. Azo-
nos mássalhangzók. 45. Vegyipar-ág. 46. ... a
hóban, Farkas Árpád-kötet. 47. Költő ihletője.
50. Egyik szín. 52. A bérő. 53. Cs. régiesen.
55. Héber pátriárka. 64. Tiltószó. 65. Bikini
egyenmű hangzói. 69. Névelők. 77. Édes
csemegeszőlő-fajta. 80. Vajdasági város. 84.
Lantán és oxigén vegyjele. 86. Szénát bog-
lyáznak. 88. Híres angol drámaíró. 89. Ezüst.
91. Madár. 93. Öltögető. 99. Metánia..., Molter
Károly regénye. 101. Édesburgonya. 102.
Gyarmati László. 103. Szalad. 104. Ittrium és
lítium. 110. Katona. 111. Vágja a gabonát. 112.
Fordított állat "vánkos". 115. Máltai, spanyol
és vatikáni kocsik nemzetközi betűjele. 116.
R. N. J. 118. Gyom. 120. Korhadt fa. 121.
Kötőszó. 122. Szolmizációs hang. 123. Nagy
Áron. 124. Tusa egyenmű hangzói. 125. Vaná-
dium.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 24. számában közölt, Erdélyi télben
című rejtvényünk megfejtése: Mily szörnyű súllyal nyom-
ja a tél a földet! / Terhét a fák is görnyedve nyögik. / A házak
szinte megrokkannak alatta. / De azért csak állanak és várják
a tavaszt.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
SZÓCS ISTVÁN
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY Mária: olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY Mária; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288